

**T.C.**  
**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ**  
**İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**İLKÖĞRETİM MÜFREDATINDA TANRI TASAVVURU VE İNANÇ**  
**ESASLARININ İNCELENMESİ VE ÖNERİLER**

**TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ**

**Hazırlayan**  
**Firdevs OYMAK GÜLBAĞI**

**DENİZLİ, 2024**

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İLKÖĞRETİM MÜFREDATINDA TANRI TASAVVURU VE İNANÇ

ESASLARININ İNCELENMESİ VE ÖNERİLER

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Firdevs OYMAK GÜLBAĞI

Proje Danışmanı: Doç. Dr. İSMAİL ŞİMŞEK

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Firdevs OYMAK GÜLBAĞI tarafından hazırlanan “İLKÖĞRETİM MÜFREDATINDA TANRI TASAVVURU VE İNANÇ ESASLARININ İNCELENMESİ VE ÖNERİLER” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup **09.01.2024** tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman

Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

## **BEYAN**

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

**Firdevs OYMAK GÜLBAĞI**

## ÖNSÖZ

Eğitim-öğretimde hedef kazanımlarla ilgili en önemli noktalardan birisi öğretilmesi amaçlanan konuların ders müfredatlarında nasıl bir şekilde yer aldığıdır. Bu bağlamda özellikle hedef kazanımların öğrencilerin bulunduğu sınıf düzeyine uygun olması önemlidir. Diğer yandan özellikle metafizik bir kavram olan Tanrı konusunun öğretilmesi onların hem yaş, cinsiyet, hem de çevre ve aile ortamlarıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca zamanın değişmesiyle insanların Tanrı algısı da değişmektedir. Çalışmamızda ilköğretim okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatında yer alan Tanrı tasavvurları ve inanç esasları ile ilgili kazanımların öğrenci üzerindeki algısı ve bu algının oluşmasındaki değişkenler ele alınıp incelenecektir. Bu incelemede bu programda yapılması öngörülen değişiklikler de önerilecektir.

Bu çalışmadaki yol arkadaşlarım Tuba Akgün ve Zeynep Yurttürk'e ve bizleri cesaretlendiren Seher Şimşek'e teşekkür ederim. Çalışmamızın konu seçiminden başlayarak, süreç içindeki rehberliği ve yol gösterici tavsiyeleri ile danışmanlığımı üstlenen Doç. Dr. İsmail Şimşek hocama, çalışmanın araştırma ve kaynak tarama aşamasındaki yönlendirmeleri ve katkılarından istifade ettiğim Arş. Gör. Dr. Yasin Bostan hocama ve aileme teşekkür ederim.

**Firdevs OYMAK GÜLBAĞI**

Denizli – 2024

<b>Projenin Başlığı:</b> İlköğretim Müfredatında Tanrı Tasavvuru Ve İnanç Esaslarının İncelenmesi Ve Öneriler	
<b>Projeyi Hazırlayan:</b> Firdevs OYMAK GÜLBAĞI	<b>Danışmanı:</b> Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
<b>Kabul Tarihi:</b> 09.01.2024	<b>Sayfa Sayısı:</b> v + 48
<b>Anabilim Dalı:</b> Felsefe ve Din Bilimleri	<b>Programı:</b> Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Bu çalışma, Türkiye'de ilköğretim müfredatında yer alan Tanrı tasavvuru ve inanç esaslarının incelenmesini ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatları üzerinden yürütülmüş, Tanrı algısının çocuklara nasıl aktarıldığı, hangi sıfatlar ve nitelikler üzerinde durulduğu açısından değerlendirilmiştir.</p> <p>Çalışma, temelde antropomorfik ve kutsal Tanrı algılarına odaklanmıştır. İnceleme sonuçlarına göre, müfredatın genelinde antropomorfik tasavvurlara daha fazla vurgu yapıldığı, ancak kutsal Tanrı algısının daha az vurgulandığı görülmüştür. Özellikle çocukların duygusal ve bilişsel gelişimine uygun bir şekilde Tanrı'nın sevgi, merhamet gibi olumlu yönlerine daha fazla vurgu yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.</p> <p>Çalışma, öneriler bölümünde ilköğretim müfredatında Tanrı tasavvuru ve inanç esaslarının daha dengeli bir şekilde ele alınmasını, çocukların Tanrı'ya dair olumlu algılarını güçlendirecek stratejilerin kullanılmasını ve pedagojik yöntemlerin çocukların yaş ve gelişim düzeyine daha uygun bir şekilde adapte edilmesini önermektedir.</p> <p>Bu önerilerin hayata geçirilmesiyle, çocukların dinî ve ahlaki değerlere daha sağlıklı bir şekilde ulaşmalarına, Tanrı tasavvurlarını olumlu bir şekilde geliştirmelerine katkı sağlanması hedeflenmektedir.</p>	
<b>Anahtar kelimeler:</b> Tanrı Tasavvuru, İnanç Esasları, İlköğretimde Tanrı Tasavvuru	

<b>Title of the Project:</b> İmagination Of God And The Principles Of Belief İn The Primary Education Cirriculum And Suggestions	
<b>Author:</b> Firdevs OYMAK GÜLBAĞI	<b>Supervisor:</b> Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
<b>Date:</b> 09.01.2024	<b>Nu. of pages:</b> v + 48
<b>Department:</b> Philosopy and Religious Studies	<b>Subfield:</b> Spiritual Support and Guidance
<p>This study aims to examine and evaluate the concept of God and the principles of belief in the primary education curriculum in Turkey. The study was carried out through the curriculum of the Religious Culture and Ethics course and was evaluated in terms of how the perception of God was conveyed to children and what adjectives and qualities were emphasized.</p> <p>The study mainly focused on anthropomorphic and divine perceptions of God. According to the results of the analysis, it was seen that there was more emphasis on anthropomorphic images in general in the curriculum, but less emphasis was placed on the perception of holy God. It has emerged that there is a need to place more emphasis on the positive aspects of God, such as love and mercy, especially in accordance with the emotional and cognitive development of children.</p> <p>In the recommendations section, the study suggests that the concept of God and the principles of belief should be addressed in a more balanced way in the primary education curriculum, that strategies should be used to strengthen children's positive perceptions of God, and that pedagogical methods should be adapted more appropriately to the age and developmental level of children.</p> <p>By implementing these suggestions, it is aimed to help children reach religious and moral values in a healthier way and to develop their vision of God in a positive way.</p>	
<b>Keywords:</b> Imagination of God, Principles of Faith, Imagination of God in Primary Education	

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	3
ÖZET .....	ii
ABSTRACT.....	iii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ .....	v
GİRİŞ .....	1
<b>BİRİNCİ BÖLÜM GENEL OLARAK TANRI TASAVVURU VE İNANÇ ESASLARI...2</b>	
1.1. Din ve Tanrı Kavramı .....	2
1.2. Tanrı Tasavvuru.....	6
Tanrı fikri, insanlık tarihi boyunca var olan ve üzerinde sürekli tartışılan bir konudur. ....	6
1.3. Tanrı Tasavvuru ile Tanrı Algısı Arasında Bulunan Fark .....	7
1.4. Tanrı Tasavvurunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi .....	8
1.5. Tanrı Tasavvuru Türleri.....	10
1.6. Tanrı Tasavvurunu Etkileyen Faktörler .....	13
1.6.1. Bireysel Faktörler .....	14
1.6.2. Sosyo-kültürel Faktörler .....	15
1.7. İnanç Kavramı.....	15
1.8. Müslümanlık 'ta İnanç ile alakalı Kavramlar.....	16
<b>İKİNCİ BÖLÜM İLKÖĞRETİM MÜFREDATINDA TANRI TASAVVURU VE İNANÇ ESASLARI .....</b>	<b>20</b>
2.1. Yaşlara göre Tanrı Tasavvuru.....	20
2.2. İlköğretim Müfredatında Yer Alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri .....	24
2.3. Din Derslerinin Tanrı Tasavvufu ve İnanç Esaslarına Etkisi .....	39
2.4. Görüş ve Öneriler.....	40
<b>SONUÇ .....</b>	<b>43</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>44</b>

## SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (oğlu)
bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
h.	: hicrî
Hz.	: hazreti
m.	: miladî
ö.	: ölümü
s.	: Sayfa, Sayı
sav	:Sallallahu aleyhi vessellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri



# GİRİŞ

## 1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Türkiye'de ilköğretim düzeyindeki müfredatın, öğrencilere temel dünya görüşü, etik değerler ve dinî bilincin kazandırılmasında kapsamlı bir şekilde ele alıp almadığı sorusu, önemli tartışma konularından biri olmuştur. Özellikle Tanrı tasavvuru ve inanç esaslarının müfredat içinde ne ölçüde işlendiği ve öğrencilere ne kadar etkili bir şekilde aktarıldığı konuları üzerinde durulması gerekmektedir.

Müfredatın, öğrencilere dinî ve ahlaki konularda sağlıklı bir eğitim sunma konusundaki eksiklikleri ve zayıflıkları belirlenmelidir. Bu eksikliklerin, öğrencilerin dünya görüşü oluşturma, etik değerleri kavrama ve dinî inançları anlama konularında ne ölçüde etkilediği araştırılmalıdır. Ayrıca müfredatın bu konuları ele alış biçiminin, öğrencilerin gelişim düzeyine uygunluğu belirlenmeye çalışılacaktır. Müfredattaki eksikliklerin belirlenmesi, öğrencilerin gelişim farklılıklarının gözetilerek değerlendirilmesi, eğitimcilerin bakış açılarının analizi ve elde edilen bulgulara dayanarak öneriler geliştirilmesi araştırmanın temel hedefidir. Müfredatta yer alan eksikliklere dayanarak Tanrı tasavvuru ve inanç esaslarının öğrencilere daha etkili bir şekilde öğretilmesi için öneriler sunulacaktır.

Tanrı tasavvuru ve inanç esaslarıyla ilgili konuların müfredatta yer almasının, öğrencilerin düşünsel gelişimine, kültürel birikimine ve ahlaki değerlerine katkı sağlaması beklenirken, bu konulardaki eksikliklerin öğrencilerin bilinç düzeyini nasıl etkilediği üzerine bir değerlendirme yapılmalıdır.

Bu bağlamda, çalışmamızda Türkiye'deki ilköğretim müfredatının Tanrı tasavvuru ve inanç esasları açısından değerlendirilmesi, eksikliklerin belirlenmesi ve bu eksikliklere yönelik önerilerin sunulması hedeflenmektedir. Bu tez, Türkiye'deki ilköğretim düzeyindeki müfredatın inanç konularındaki güçlü ve zayıf yanlarını tespit ederek, öğrencilerin daha dinamik bir eğitim almalarına yönelik katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## GENEL OLARAK TANRI TASAVVURU VE İNANÇ ESASLARI

### 1.1. Din ve Tanrı Kavramı

İnsan, diğer canlılardan ayıran birçok özel niteliğe sahiptir ve bu belirgin farklılık genellikle insanın zihinsel yetenekleriyle ilişkilidir. İnsan, mükemmel bir zihinsel donanıma sahiptir. Zihinsel yetenekleri sayesinde diğer canlılara karşı mutlak bir üstünlük sağlar. Sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda çevresini tanıma, geliştirme, toplumu ve kendisini anlama gibi çeşitli faaliyetlerde bulunur. Ancak tüm bu yeteneklere rağmen insan kendisini yetersiz, yardıma muhtaç ve sonlu bir varlık olarak görmesi, bilişsel ve duygusal düzeyde çeşitli sorulara cevap bulamaması insanın içinde eksiklik ve çaresizlik hissi yaratır. İnsanın sınırlı ve çaresiz olduğunu hissetmesi, harici psikolojik ve sosyo-kültürel etkenlerle birleşerek insanları düşünmeye sevk eder. Bu durum, insanların aşkın bir güce sığınma, güvenme ve bağlanma ihtiyacını ortaya çıkarır. Geçmişten günümüze, insanlar bu arzularını tatmin etmek, ihtiyaçlarını gidermek ve geleceğe yönelik kaygılarını kontrol altında tutmak amacıyla çeşitli aşkın güçlere bağlanma yoluna gitmişlerdir.<sup>1</sup>

Kendini yetersiz hisseden ve bir varlığa bağlanma ihtiyacı hisseden insan bir olgu olarak hayatına dini katmıştır. Fakat insan din için genel bir tanımlama yapmakta zorlanmıştır. Dinin tanımlanmasında ortak bir yol bulunamamasının temel sebepleri, dinin kapsamının belirsizliği ve sınırlarının net bir şekilde çizilememesiyle bağlantılıdır. Bu bağlamda, belli bir kurucusu olmayan Hinduizm, ulu Tanrı inancına sahip olmayan Budizm ya da sadece ritüeller üzerine kurulu olan Antik Roma dinleri gibi farklı dinlerin varlığından bahsedilmekte, ayrıca çoktanrılı ve tektanrılı dinlerin inanç bakımından belirgin farklılıklar gösterdiği vurgulanmaktadır.<sup>2</sup>

Yapısal olarak da farklılık taşıyan dinler tanımlanırken bazılarının bilgi ağırlıklı tarafı öne çıkarken psikolojik yön ihmal edilmekte, bazılarında ise ahlaki alan

---

<sup>1</sup> Spilka, B., Shaver, P., Kirkpatrick, L. A. A General Attribution Theory Fort He Psychology of Religion. *Journal For The Scientific Study of Religion*, 14 (1), (1985). 1-20.

<sup>2</sup> Yapıcı, A. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık*. (Adana: Karahan Yayınevi, 2013). 90-99.

ve psikolojik yön ön plana çıkarılmaktadır. Bu nedenle bir psikolog dini tecrübeye ağırlık verirken, sosyolog toplumsal tarafı incelemekte, bir kelamcı ise akıl ve nakil yolunu savunan bir alan olarak değerlendirmektedir.<sup>3</sup>

Bu çeşitlilik aynı zamanda tüm dinlerin Tanrı tasavvuru ve dini anlamlandırma biçimlerinin farklılık arz ettiğini göstermektedir. Dinin doğasından kaynaklanan bu farklı bakış açıları, bilimsel bilgi üretimine zenginlik katmaktadır. Ayrıca, çok sayıda din tanımının mevcudiyeti, 'din' teriminin tek bir ilke veya öze karşılık gelmekten ziyade kolektif bir isimlendirme olduğunu göstermektedir.<sup>4</sup>

Geleneksel olarak din terimi, insanın kutsal ile kurduğu ilişkinin tüm yönlerini ifade etmektedir. Antony Vergote, dinin derin özünün ne olduğu konusunda bir şeyler söylemenin zor olduğunu ifade etse de dinin gerçek bir tanımının zorunlu olduğunu belirtmektedir. Kültür içerisinde ortaya çıktığı şekliyle bir tanımın mümkün olabileceğini belirten Vergote'a göre din, “tabiatüstü bir varlık ya da varlıklar ile ilişkili olan birtakım işaretlerin, davranışların, duyguların ve dilin bütünü” şeklinde ifade edilmektedir.<sup>5</sup>

Sosyal psikolojik bir bakış açısıyla gözlem yapan E. Fromm, dinleri otoriter ve hümaniter olmak üzere iki kısımda ele alarak dini, bir grup tarafından paylaşılan, bireye bir yönelim çevresi ve kendisini adayabileceği bir obje sunan, bir düşünce ve eylem sistemi olarak tanımlar.<sup>6</sup> Yapıcı, din ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran bir tanım üzerinde durarak dini, doğrudan ya da dolaylı olarak ilahî veya kutsal olanla girişilen ilişkiler sonucunda, etki ve sonuçları itibarıyla hem tek tek bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplarına belirli ve farklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik bir sistem olarak tanımlar.<sup>7</sup>

---

<sup>3</sup> Mehmet S Aydın, “Din”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara:TDV Yayınları, 1994),9/339-341

<sup>4</sup> James, W. *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. (E. Taylor ve M. James, Çev.). (Abingdon, Oxon, Usa: Taylor and Francis. 2002). 52.

<sup>5</sup> Vergote, A. *Din, İnanç ve İnançsızlık*. (V. Uysal, Çev.). (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 1999). 15.

<sup>6</sup> Fromm, E. *Psychoanalysis and Religion*. New Haven, (London: Yale University Press. 1950).

<sup>7</sup> Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık*. 19.

Farklı din tanımlarının ortak noktalarını birleştirerek bir tanımlama girişiminde bulunan Karaca, dini inanılan varlık (Tanrı) ile inanan varlık (insan) arasında kurulan ruhsal ve manevî bir ilişki şeklinde tanımlar. Köse ve Ayten, çok farklı din tanımlarının yapılmasına rağmen, bu tanımlardaki ortak noktanın, dinin insanın içindeki psikolojik atmosferi ve ötesindeki aşkın boyutu açıklayan bir sistem olduğunu belirtir.<sup>8</sup> Yavuz ise dinin psikolojik gerçekliği üzerinden dinde vazgeçilmez unsurları, inanılan bir varlık inanan bir varlık ve inananın inandığına karşı yerine getirmekle yükümlü hissettiği görevler şeklinde sıralar.<sup>9</sup>

Tanrı hakkında konuşmak, Tanrı'nın doğası, evrenle olan ilişkisi ve özellikle insanla olan ilişkisi gibi konuları kapsayan kelamın ilgi alanına girer.<sup>10</sup> Tasavvur kelimesi olay, olgu ve nesnelere yerini alan, onları sembolleştiren bellek izleri anlamına gelir. Tasavvur ile zihinde oluşan nesne, olay veya kavram öznel bir şekilde yeniden biçimlendirilip anlam kazandırılır ve anımsanır. Tanrı tasavvuru ise bebeklik döneminden itibaren başlayan çocuğun bilişsel gelişimine, elde ettiği bilgi ve tecrübeye göre Tanrı'nın zihinde şekillendirilmesi, canlandırılması ve anlamlandırılmasıdır.<sup>11</sup>

Din psikolojisi insanın Tanrı'yı nasıl tasavvur ettiği ve Onunla nasıl bir ilişki içinde olduğu üzerine odaklanır. Tanrı kavramı soyut ve öznel bir kavramdır, bu nedenle Tanrı'nın anlamlandırılması zordur. Bu kavram, tarih boyunca çeşitli şekillerde anlamlandırılmış ve dinler, insanların Tanrı'yı anlama çabalarına ortaklık etmiştir.

Tanrı tasavvuru, çok boyutlu ve özneye özgü bir kavramdır. Bacanlı'nın dört boyutlu yaklaşımına göre, evrensel, vahiy aracılığıyla sunulan, kültürel ve toplumsal nitelikler ve bireylerin kişisel tecrübeleri şeklinde dört farklı boyutta ele alınabilir.<sup>12</sup> Bu, Tanrı kavramının çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu ve farklı bakış açılarından ele alındığını gösterir.<sup>13</sup>

---

<sup>8</sup> Ayten, A. ve Köse, A. *Din Psikolojisi*. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015). 110.

<sup>9</sup> Yavuz, K. *Din Psikolojisinin Araştırma Alanları*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: 5, (1982) 87-108.

<sup>10</sup> Aydın, M. Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefi Bir Tahlil. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1983). 25-44.

<sup>11</sup> Yıldız, M. *Çocuklarda tanrı tasavvurunun gelişimi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007), 7-8

<sup>12</sup> Bacanlı, H. Tanrı ve Peygamber Kavramları: Selçuk Üniversitesi'nde Bir Araştırma. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2), (1995). 155-163.

<sup>13</sup> Yapıcı, Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık. 20.

Tanrı inancı ve Tanrı tasavvurunun neredeyse tüm topluluklarda bulunması, dinin ve Tanrı'nın insan hayatındaki önemini vurgular.

Dinler, insanların Tanrı ile sürekli iletişim kurmasını talep eder. Tanrı ile kurulan her türlü ilişki biçimi, Tanrı tasavvuru aracılığıyla gerçekleşir. Tanrı'nın tasavvur edilmesi ve anlaşılması hem Tanrı'nın kendisi tarafından hem de insan zihninin bir ürünü olarak karşımıza çıkan bir süreçtir. Bu süreç, bireyin gelişimsel birikimine bağlı olarak farklı Tanrı tasavvurları oluşturmasına neden olur.<sup>14</sup>

Tanrı tasavvuru, bireysel farklılıklar, kültürel etmenler, öğrenilen bilgilerin farklılığı gibi birçok etmene bağlı olarak çeşitlenir. Bireyler arasındaki tasavvur farklılıklarının doğal olduğu ve tarih boyunca meydana gelen olayların ve felsefelerin hakikatini doğru bir şekilde tasavvur etmek mümkün olmadığı belirtilmelidir. Wittgenstein'in ifadesiyle, Tanrı tasavvuru, Tanrı'nın niteliklerini yansıtmaktan çok Tanrı hakkında açıklama yapan kişinin niteliklerini yansıtır. Dolayısıyla, Tanrı tasavvuru kavramı, her bireyin kendi anlam dünyasına sahip olduğu ve farklılık gösterdiği bir kavramdır.<sup>15</sup>

İslam dini perspektifinden bakıldığında, insanın Tanrı ile ilişkisi üzerine düşünmeyi mümkün kılan önemli bir kavram "fitrat"tır. "Fitrat" terimi, bireyin doğasında sahip olduğu dindarlaşma potansiyelini belirten, dinî gelişimi etkileyen bir faktör olarak öne çıkarılmaktadır. Günümüzde, psikanalistlerden gelişim psikologlarına kadar birçok uzman, dindarlığın en azından bazı boyutlarının genetik temellere sahip olduğu konusunda hemfikirdir.<sup>16</sup>

Descartes'ın fikirleri içerisinde, ruhun doğuştan gelen fikirlerin kaynağı olduğunu savunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, Descartes doğuştan gelen fikirlerin, özellikle Tanrı gibi bazı fikirlerin, bilincin ve aklın ötesinde ortaya çıktığını belirtir.<sup>17</sup> İslâmî literatürde "fitrat" terimi, insanın yaratıcısını tanımaya ve inanmaya yönelik doğuştan gelen kabiliyetlere atıfta bulunur. Bu kapsamda fitrat, bireyin Allah'ı ve

---

<sup>14</sup> Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık*. 20.

<sup>15</sup> Martin, D. M. *God and Objects: Beginning with Existence. International Journal For The Philosophy of Religion*, (41), (1997). 1-11.

<sup>16</sup> Karaca, F. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. (Trabzon: Eser ofset Matbaacılık, 2016). 21

<sup>17</sup> Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. *Modern Psikoloji Tarihi*. (Y. Aslay, Çev.). (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016). 80.

doğüstü güçleri kavrama ve inanabilme yeteneği olarak ifade edilir.<sup>18</sup> Kur'an'da da, insanın Allah'a inanma kabiliyeti vurgulanarak fitrata sıkı sıkıya bağlı kalınması gerektiği belirtilir.

## 1.2. Tanrı Tasavvuru

Tanrı fikri, insanlık tarihi boyunca var olan ve üzerinde sürekli tartışılan bir konudur.

Her ne kadar bir Tanrı'nın var olduğu kabul edilse de, Tanrı'ya dair ortak bir tasavvurun olmadığı belirtilmektedir.<sup>19</sup>

Tasavvur, güncel sözlük anlamıyla göz önüne getirme, hayal etme ve zihinde canlandırmayı ifade eder ve bireysel deneyimlerden beslenen bir gerçeği yansıtır.<sup>20</sup>

Tanrı algısı, kişinin zihninde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz duyguları, düşünceleri, inançları ve imgeleri içerir. Algılar, duyular aracılığıyla elde edilen bilgilerin anlamlı bir sonucudur ve bireyin kendine özgü deneyimleri tarafından şekillenir. Bu deneyimler, algı adını verdikleri bir bütün oluşturur ve kişiselleştirilmiş yorumları içerebilir. Tanrı algısı, kişinin Tanrı'yı nasıl gördüğü ve algıladığıyla ilgilidir. Her bireyin zihninde, Tanrı'ya dair bir şema bulunmaktadır.<sup>21</sup> Tanrı algısı, yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal bir yapıya sahip olduğundan, Tanrı tasavvuru ile benzer anlamlar içerebilir.<sup>22</sup>

Tanrı kavramı, her bireyde farklılık gösterir ve soyut, genel fikirleri ve zihinsel temsilleri içeren kategorilere denk gelir. Tanrı kavramı bilişseldir ve bireyin Tanrı'ya dair öğrendiği bilgilerle şekillenir. Tanrı tasavvuru ise duygusal bir yönü temsil eder ve

---

<sup>18</sup> Kuşat, A. *Bilişsel Gelişim Açısından Din-Fitrat İlişkisi*. ERUIFD, 2(15), (2012). 35- 53.

<sup>19</sup> Kısa, C. *Filozofların, teologların ve psikanalistlerin tanrısı: tanrı kavramı ve tanrı tasavvuru*. Turkish Studies, 10(10), (2015). 639-654.

<sup>20</sup> Türker, R. N. *Savaş mağduru sığınmacı çocuklarda hayat ve tanrı algısı "7-12 yaş arası Suriyeli çocuklar"*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2019.

<sup>21</sup> Güler, Ö. *Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. AÜİFD, 48(1), (2007). 123-133.

<sup>22</sup> Seyhan, B. Y. *Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru ve psikolojik iyi olma hali arasındaki ilişkiler*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(1), (2014). 65-97.

bireyin duygu ve düşüncelerini içerir.<sup>23</sup> Tanrı kavramı, Tanrı'ya ait özellikleri, sembolleri, sıfatları ve bilgileri kapsar, böylece Tanrı tasavvuru için temel oluşturur.<sup>24</sup>

Tanrı tasavvuru, bireyin yaşamı, çevresi ve gelişimi doğrultusunda Tanrı'yı belleğinde anlamlandırması veya canlandırmasıdır. Bireyin Tanrı'ya dair algıları genellikle olumlu veya olumsuz olmak üzere iki yönlüdür. Bu algılar, Tanrı'nın sevgi dolu, hoşgörülü ve koruyan yönlerini ya da cezalandırıcı ve korkutucu yönlerini yansıtabilir.<sup>25</sup> Birey, öznel ve nesnel faktörlerin etkisi altında kendi Tanrı tasavvurunu geliştirir ve bu tasavvur, onun din anlayışını, davranışlarını, zihinsel yapısını ve kişiliğini etkiler.<sup>26</sup>

### 1.3. Tanrı Tasavvuru ile Tanrı Algısı Arasında Bulunan Fark

Tasavvur kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Göz önüne getirme, haya etme, zihinde canlandırma ve tasarım" şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanın herhangi bir şeyi anlama eylemi sona erse de bu anlayış ile zihninde bir iz, emare, işaret kalır. Zihinde iz bırakan bu şey daha sonra nesne, olay, kişi, kavram ve eylem olarak bireyin zihninde tekrar canlanır.<sup>27</sup> Bu süreç, tasavvur olarak adlandırılır. Bireyin zihninde ilk oluşan obje, olay, kavram ve eyleme ait canlanan, anlamlandırılan bu hatırlamalar bireyin kendi inanç sisteminin gereği zihin içinde oluşmuş öznel algılardır.<sup>28</sup>

Bu algılar, kişinin iç dünyasında Tanrı'ya bakışını veya Tanrı'ya karşı kendisinde oluşan olumlu veya olumsuz duygu durumlarını, öznellik çerçevesinde açıklar. Bu yüzden, Tanrı tasavvuru din psikologları tarafından olumlu (pozitif) ve olumsuz (negatif) şeklinde incelenmiştir. Bir bireyin yaşantıları, tecrübeleri, duygu-düşünce ve sosyo-kültürel yapısı onun tanrı tasavvurunun izdüşümüdür.<sup>29</sup>

Tanrı tasavvuru, bir bireyin içsel dünyasında Tanrı'ya dair şekillenen düşünce, duygu, inanç ve imgelerin bir yansımasıdır. Bu tasavvur, bireyin bir dinin öğretilerinden etkilenererek, yaşantılarının ve sosyal çevresinin izleriyle oluşur. Tanrı tasavvuru ile Tanrı

---

<sup>23</sup> Çayır, C.. Çocuklarda tanrı tasavvuru üzerine bir araştırma. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), (2013). 25-60.

<sup>24</sup> Özer, Ç. ErichFromm'da Tanrı tasavvuru. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18(3), (2018). 75-98.

<sup>25</sup> Ceylan, U. E. Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2018.

<sup>26</sup> Özer, *ErichFromm'da Tanrı tasavvuru*. 75-98.

<sup>27</sup> Peker H. *Din psikolojisi*. (Samsun: Aksiseda Matbaası. 2000). 33.

<sup>28</sup> Mehmedoğlu, A. U. *Tanrıyı tasavvur etmek*. (İstanbul: Çamlıca Yayınları.2011). 40-43.

<sup>29</sup> Mehmedoğlu, *Tanrıyı tasavvur etmek*. 40-43.

algısı arasındaki farkı belirtmek gerekirse, Tanrı algısı bireyin dış dünyayı soyut veya somut, duyuşsal bilgi olarak algılama biçimini ifade eder. Algı, beş duyu organıyla hissedilen olay veya nesnenin zihinde oluşturduğu sembol ve izlenimlere duygusal eğilimlerle karşılık verme sürecidir.<sup>30</sup>

Bireyin Tanrı tasavvuru, zihnindeki müspet veya menfi duygu, düşünce, inanç, bilgi ve imgelerle ilişkilidir ve bu bireyin yaşantılarının, inanç sistemlerinin ve kültürel etmenlerin bir yansımasıdır.

#### **1.4. Tanrı Tasavvurunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi**

İnsanın anlam dünyasında yer edinen Tanrı tasavvurunu farklı perspektiflerden ele alınabilmesi adına bu tasavvurun oluşum sürecini anlamak önemlidir. Tanrı tasavvurunun oluşum süreci, varlığın ontolojik yapısı ile yakından alakalıdır.<sup>31</sup>

Din psikolojisi literatüründe Tanrı tasavvurunun oluşumuna yönelik farklı tezler ortaya koyulduğunu görmek mümkündür.

Tanrı tasavvuru oluşumuna yönelik ortaya koyulan tezlerin başında Piaget'in kuramının temel olduğu "bilişsel" tez yer almaktadır. Zihinsel yapıda yer alan bileşimi ifade eden "biliş" Piaget'e göre bireyin kalıtsal olarak getirdiği yaşam boyu gelişimi ile etkileşim halinde olan ancak değişime uğramadan devam kısmen fizyolojik kaynaklı etkenlere dayanak haline getirilmiştir.<sup>32</sup>

Dünyaya gelinen andan itibaren başlayan, ergenliğe kadar süren, birbiri ardına gelen dört temel dönem içinde yaşanan süreçlerle birlikte daha üst biliş yapılarına ulaşılmaktadır. Dini düşünce gelişimi gibi konularda sıkça ele alınan dört temel dönem, duyuşsal-motor dönem (0-2 yaş), işlem öncesi dönem (2-7 yaş), somut işlemler dönemi (7-12 yaş) ve soyut işlemler dönemi (12 yaş ve üzeri) şeklindedir. Dini düşünceye ilişkin anlamlar en son dönem olan soyut işlemler dönemi içerisinde net olarak idrak edilebilmektedir. İlk zamanlar antropomorfik (insanbiçimci) nitelik taşıyan Tanrı tasavvuru takip eden iki aşamada geçiş özelliği taşıırken, son dönemde artık soyut bir boyut kazanmaktadır. Son evrede çocuk olaylar veya nesnelere görmeden yorumlar

<sup>30</sup> İnceoğlu, M. *Tutum algı iletişim*. (İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.2010). 20-21.

<sup>31</sup> Mehmedoğlu. *Tanrıyı tasavvur etmek*, 34.

<sup>32</sup> Ayşe Koç, *Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru, Benlik Algısı ve Öfke Yaşantısı*. (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011).



getirebilmekte, somut olan kavram ve tanımlara yönelik soyut eylemler geliştirebilmektedir.<sup>33</sup>

Bilişsel psikoloji konusunda Piaget ve Kohlberg'in önemli çalışmalarını takip eden pek çok araştırma görmek mümkündür. Ancak bu dönemde Piaget ve Kohlberg'in pek üzerinde durmadığı dini gelişim konusu daha sonraki araştırmacılar tarafından ele alınmaya çalışılmıştır. Bilişsel argümanlar ışığında bireyin sosyal yaşantısı, yaşam tecrübeleri temel alınarak dini inancına ve Tanrı tasavvurlarına dair araştırmalar ortaya konmuştur.

Bireyin sahip olduğu bilişsel yapı zihni manada oluşturacağı tasavvurlarda önemli faydalar sağlamaktadır. Tanrı tasavvuru süreci de bilişsel yapının niteliğine bağlı olarak şekil almaktadır. Tanrı tasavvurunun oluşum ve gelişim sürecinde bireyin din konusunda sahip olduğu bilginin niteliği önem arz etmektedir. Dini bilgi, Tanrı tasavvurunun bilişsel yönünü temsil eden birincil kaynaklardan ve bilişsel yapıya göre şekil almaktadır.<sup>34</sup> Bireyin sahip olduğu dini bilgi donanımı sağlıklı bir Tanrı tasavvuru oluşumunda önemlidir.

Tanrı tasavvurunun oluşumuna dair ortaya koyulan bir diğer tez de "ilişkisel" tezi olmuştur. Bu tezi ortaya atan Vanderploeg,<sup>35</sup> insanların temelde ilişkisel varlıklar olduğunu belirtmiştir. Vanderploeg, insanın Tanrı suretinde yaratılan bir varlık olduğunu ve bu nedenle temel olarak ilişkisel bir yapıda olduğunu savunmuştur.

Tanrı tasavvurunun oluşumuna yönelik ortaya koyulan bu tezlerin yanı sıra İslam anlayışında en önemli vurgu "fitrat" kavramı üzerine olmuştur. Fitrat kavramı, İslam anlayışında yaratılışa dair anlam ve açıklamalar getirme konusunda önemli bir kavram olarak yer almaktadır. İslam anlayışında fitrat ifadesinin, dini kabiliyet ve yönelimi ifade ettiği, Allah tarafından insanların bu yetilerle yaratıldığının bildirilmesi

---

<sup>33</sup> Jean Piaget, *Çocuğun Gözüyle Dünya*. (Dost Yayınları 2005).

<sup>34</sup> Mehmedoğlu. *Tanrıyı tasavvur etmek*, 35.

<sup>35</sup> Rodney Vanderploeg, "Imago Dei as foundational to psychotherapy: Integration versus segregation". *Journal of Psychology and Theology*, (1981), 299-304.

ayette yer alır. <sup>36</sup> “ Her doğan fitrat üzerine doğar, sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan, Mecusi yapar. <sup>37</sup>hadis-i şerifi de aynı konuya vurgu yapmaktadır.

Bu temellerden hareketle dünyaya gelişin arı ve temiz halini temsil eden fitratın, insanlık adına ortak olarak kabul görmüş ve olumlu ya da olumsuz yönde değişime uğramaya müsait bir kavram olduğu; bireyin doğal dini yönelimi, sosyal eğilim ve bilişsel özelliklerine kadar dayanan çok yönlü ve kapsamlı bir tanım olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda İslami bakış açısına göre hem dini eğilim ve deneyim hem de Tanrı tasavvurunun oluşma sürecinin, bireyin sahip olduğu bir temel olan fitrat kavramına dayandırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, bireyin bu altyapıyı değerlendirerek aile ve içinde bulunan sosyal çevrenin etkisiyle bu eğilimini belirlediği düşünülebilir.

Tanrı tasavvurunun oluşumunu açıklamaya yönelik önemli çalışmalar yapan araştırmacılardan olan Wulf, bu tasavvurun oluşumuna etki eden etmenleri altı başlık altında ele almıştır: Anne-baba ile olan ilişkiler, önem verilen topluluk ya da bireylerle olan temaslar, öz saygıya dair duygular, Tanrıya dair eğitimler, Tanrı-insan ilişkisi, dini ritüel, ibadet ve dini konulara yönelik münazaralar, kişinin Tanrı ile kurduğu ilişki sonucu elde ettiği tecrübeler.<sup>38</sup> Wulf'un sınıflamasındaki ilk iki faktör, bireyin parçası olduğu sosyal yapıyı ve o sosyal yapının inanç biçimine işaret etmektedir. Bu bağlamda bir topluma mensubiyet, dini inanç ve eğilimler açısından önemli bir etkidir. Dinlerin kendine ait söylem ve anlayışları mevcuttur. Bu ifadeler, Tanrının bireyin zihninde oluşmasına zemin hazırlar niteliktedir. Bir dine mensubiyet, beraberinde o dinin bireye sunduğu şekliyle Tanrı tasavvuru geliştirmeye zemin hazırlar. <sup>39</sup>

### **1.5. Tanrı Tasavvuru Türleri**

Bu başlık altında tanrı tasavvuru türleri ele alınacaktır.

**Antropomorfik Tanrı Tasavvuru:** Dilimize Fransızcadan geçen antropomorfik sözcüğü Türkçede “insan biçimci” anlamına gelmektedir.<sup>40</sup> Din psikolojisi literatürü incelendiğinde bu sözcüğün, Tanrının insan formunda tasavvur edilmesi manasını

---

<sup>36</sup> Rum, 30/30

<sup>37</sup> Buhari, Ebu Abdullah M. *El-Camius- Sahih*1981,c.I-VIII.s.84, İstanbul: Çağrı Yay.

<sup>38</sup> David Wulf. *Psychology of Religion: Classic and Contemporary*. (John Wiley & Sons.1997).

<sup>39</sup> Vergote. *Din, İnanç ve İnançsızlık*, 315.

<sup>40</sup> TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*. (2023, Aralık 10)

taşıdığını görmek mümkündür. Somut düşünme döneminde olan çocuklar, somut varlık ve durumları daha kolay düşünür ve kavrarlar. Soyut kavram ve durumlarla karşılaşan somut dönem çocukları, bu durumları anlama ve yorumlamada somut eğilimler gösterebilirler. Bazen çocuklar, Tanrı, sevap, günah, melek gibi dini kavramları anlayamadıklarında duyular vasıtasıyla, somut varlık ve olaylar yardımı ile bu olguları anlamaya çalışırlar. Bu kavramları anlamaya çalışırken çocuk, bir yandan yetişkinlerden bilgi alırken diğer taraftan mensubu olduğu toplumun sunduğu sosyal öğrenme ortamlarından destek alır.

Antropomorfik Tanrı tasavvurunda birey, Tanrı'yı insana özgü olan özellikler çerçevesinde tanımlar. Bu tasavvura sahip çocuklar, soyut kavramları henüz anlayamadıkları için Tanrı'yı somut ve kendi biliş dünyası çerçevesinde tahayyül ederek idrak etmeye çalışırlar.<sup>41</sup> Bu tasavvura sahip çocuklar genellikle Tanrı'yı sakallı bir dede veya süper güçlere sahip bir kahraman şeklinde tasavvur edebilirler. Bir araştırmada çocukların Tanrı hakkındaki fikirleri şu şekilde özetlenmiştir: “*Tanrının kulakları çok büyük çünkü O bizim söylediğimiz her şeyi işitir, O kudretli rüzgarlar gibi çok güçlüdür*”. Çocukların Tanrı'ya dair tasavvurlarında yaşlarıyla birlikte buldukları dönem dışında aile, arkadaş çevresi ve aldıkları dini eğitim gibi faktörler de önemlidir. Bu faktörlerin etkisiyle tasavvurların değişime uğraması da söz konusu olabilir.

**Egosantrik Tanrı Tasavvuru:** Kökeni Fransızca olan “egosantrizm” sözcüğü, Türkçede “benmerkezcilik” anlamına gelmektedir.<sup>42</sup> Egosantrizm, psikoloji bilimi açısından incelendiğinde, çocuğun yaşadığı çevreyi sadece kendisine ait sanması ve dış faktörlere pek aldırılmaması durumunu ifade eden bir kavramdır.<sup>43</sup>

Çocukların somut dönemdeki Tanrı tasavvurları genellikle antropomorfik bir yapıdadır. Ancak soyut düşünme becerileri geliştikçe, bu tasavvurun değişmesi muhtemel bir sonuçtur. Soyut düşünme becerileri gelişen çocuklarda antropomorfik Tanrı tasavvuru, egosantrik bir anlayışa doğru değişim gösterebilmektedir. Egosantrik düşünce etkisinde olan çocuklar, olayları kendilerinin etrafında döndüğünü düşünerek

---

<sup>41</sup> Emin Ay. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*. (Timaş Yayınları, 2012).

<sup>42</sup> TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*.

<sup>43</sup> Ay. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, 73

davranışlarını şekillendirebilirler. Örneğin, aile bireylerinden birinin bir sözü diğerine yönelik olduğunu anlamakta zorlanabilirler.<sup>44</sup>

Egosantrik düşünceye sahip çocuklar, kendilerini olayların merkezine koyarlar ve diğer insanların kendileriyle ilgilendiğini düşünerek bencil davranışlar sergileyebilirler. Bu dönemde çocuklar, oyuncaklarını paylaşmak istemez, sahiplenici tavırlar gösterebilirler. Egosantrizm, özellikle 7-9 yaş aralığında etkili olmaktadır.<sup>45</sup>

Dini gelişim açısından değerlendirildiğinde, egosantrik düşüncedeki çocukların Tanrı'ya dair tasavvurlarında, Tanrı'nın kendilerini ve ailelerini koruyup kollayan yüce bir varlık olduğuna dair bir inanç geliştirdikleri düşünülebilir. Egosantrik düşüncedeki çocuklar, Tanrı'yı kendilerine hizmet eden bir varlık olarak algılayabilir ve isteklerini Tanrı'dan talep etme eğiliminde olabilirler.<sup>46</sup>

**Olumlu ve Olumsuz Tanrı Tasavvuru:** Çocukluk çağlarında oluşan Tanrı tasavvuru, birçok etkenin etkisi altında gelişmektedir. Bunlar arasında mensup olunan din, aile, sosyal çevre ve kişilik özellikleri yer almaktadır. Tanrı tasavvurunun oluşumuna dair literatürde farklı teorik açıklamalar bulunmaktadır ve bu tasavvurun çeşitli türleri üzerinde çeşitli perspektiflerle durulmuştur.<sup>47</sup>

Bireyin Tanrı tasavvurunu şekillendiren faktörler arasında, bireyin Tanrıya dair bilgi birikimi, dini deneyimleri ve inançları önemli bir rol oynar. Bu faktörler, Tanrı tasavvurunun olumlu veya olumsuz olarak şekillenmesine neden olabilir. Örneğin, Tanrıyı cezalandırıcı ve korkutucu bir biçimde algılayan bireyler, olumsuz/cezalandırıcı Tanrı tasavvuruna sahip olabilirler. Bu durum, bireyin kendine yönelik algısını olumsuz bir şekilde etkileyebilir ve korku ile suçluluk duygularını tetikleyebilir.<sup>48</sup>

Olumlu Tanrı tasavvuru, bireyin Tanrıyı sevgi dolu ve yardımsever olarak tanımlamasını içerir. Bu olumlu tasavvur, bireyin Tanrı ile yakın bağlar kurmasına olanak tanır. Araştırmalar, Tanrıyı sevgi dolu ve yardımsever olarak tasavvur eden bireylerin yaşam memnuniyetinin yüksek olduğunu ve yalnızlık duygusundan daha az

---

<sup>44</sup> Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. (Boğaziçi Yayınları, 2012).

<sup>45</sup> Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 173.

<sup>46</sup> Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*. (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014).

<sup>47</sup> Ramazan Arı, *Gelişim ve Öğrenme*. (Nobel Yayınları, 2005).

<sup>48</sup> Arı, *Gelişim ve Öğrenme*, 44.

bahsettiklerini göstermiştir. Diğer yandan, Tanrıyı cezalandırıcı olarak tasavvur eden bireylerin daha fazla yalnızlık ve yaşam memnuniyetsizliği yaşadıkları belirlenmiştir.<sup>49</sup>

Tanrı tasavvurunun, bireyin başa çıkma becerisi üzerinde de etkisi vardır. Olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip bireyler, yaşadıkları durumlarla daha olumlu başa çıkma eğiliminde olabilirler. Bu nedenle bireyin Tanrı tasavvuru genel yaşam kalitesi, sosyal ilişkiler ve başa çıkma stratejileri gibi birçok alanda doğrudan veya dolaylı olarak etkili olabilir.<sup>50</sup>

### **1.6. Tanrı Tasavvurunu Etkileyen Faktörler**

Tanrı tasavvuru, insan yaşamında önemli bir rol oynar ve bu tasavvur, özellikle çocukluk döneminde çeşitli etkenlerden etkilenecek şekilde şekillenir.<sup>51</sup> Aşağıda, Tanrı tasavvurunu belirleyen bazı etkenlere odaklanılmıştır.

Tanrı hakkında bilgi edinme sürecinde, kutsal metinler önemli bir kaynaktır. Bu metinlerde Tanrı'nın sıfatlarıyla ilgili verilen bilgiler, bireylerin Tanrı tasavvurunu oluşturmada önemli bir role sahiptir.<sup>52</sup> İslam, Musevilik ve Hristiyanlık dinlerinde Tanrı'nın sıfatları farklılık gösterir. İslam, genellikle Tanrı'nın birliği ve yüceliğine odaklanırken, Musevilik ve Hristiyanlıkta Tanrı'ya insan özellikleri atfedilir. Hristiyanlık dininde Tanrı, “baba” figürü olarak öne çıkar ve Hz. İsa aracılığıyla sevgi dolu bir Tanrı olarak tasvir edilir.<sup>53</sup>

Tanrı'nın sahip olduğu özellikler, Tanrı'nın eylemleri ve Tanrı-insan ilişkisi hakkında bilgi sunan dinler, inanan bireyler için Tanrı tasavvurlarını şekillendirir. Bireylerin psikolojisi, eğitim düzeyi, kültürel çevreleri ve inandıkları dinin öğretileri, onların Tanrı tasavvurlarını oluştururken etkide bulunur.<sup>54</sup>

Bireyler, Tanrı'ya dair bilgilerini genellikle ilk olarak erken yaşlarda ailelerinden öğrenirler. Bu dönemde ebeveynlerden alınan bilgiler ve değerler, çocuklar tarafından içselleştirilir. Aile bireyin kişilik gelişiminde etkili olduğu gibi dini kişilik oluşumunda

---

<sup>49</sup> Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*. 73.

<sup>50</sup> Bilgin. *İslam ve Çocuk*, 101.

<sup>51</sup> Özer Güler. “Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması”. *AÜİFD*, s. 48, c. 1, (2007), 123-133.

<sup>52</sup> Özer. “Erich Fromm'da Tanrı tasavvuru”, 75-98.

<sup>53</sup> Murat Malkoç. Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), (2019). 252-268.

<sup>54</sup> Ahmet Rifat Aydın, “Tanrı algısına Jungçu bir bakış”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, (2010), 53-61.

da önemli bir rol oynar. Dolayısıyla, Tanrı algısının olumlu ya da olumsuz şekillenmesinde çocukluk döneminde ebeveynlerden edinilen bilgiler belirleyici olabilir.<sup>55</sup>

Tanrı tasavvurunun oluşumunda bireylerin kişisel durumları etkili olabilir. Örneğin, cinsiyet değişkeni, literatürde Tanrı tasavvurunu etkileyen bir faktör olarak öne çıkar. Yapılan araştırmalar, erkeklerin genellikle Tanrı'yı güçlü ve cezalandırıcı olarak gördüğünü; kadınlarda ise erkeklere kıyasla daha çok şefkatli, affedici ve koruyucu Tanrı tasavvurunun öne çıktığını göstermektedir.<sup>56</sup>

### 1.6.1. Bireysel Faktörler

Bireyin Tanrı'yı zihinsel olarak anlamlandırma süreci duygusal ve bilişsel bir anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkar. Tanrı imajı, duygusal yönüyle bireyin ilk etkileşimde bulunduğu ebeveynler ve diğer önemli figürler tarafından kaynaklanan öznel Tanrı deneyimlerini sunarken, rasyonel ve objektif kısmı aile ve toplum tarafından, bireyin Tanrı ile ilgili bilgilerini kabul ettiği ve özümlediği, bilgi ağırlıklı bir çerçeve sunar. Bu nedenle, Tanrı imajı veya tasavvuru, bireyin iç dünyası ile çevresinin etkileşimi çerçevesinde şekillenen sembolik-dilsel etkileşimli bir süreç olarak ifade edilebilir.<sup>57</sup>

Bilişsel psikolojinin bilgi işleme sürecine dair veriler, Tanrı tasavvurunun oluşumu hakkında önemli ipuçları sunar. Bilişsel psikoloji, insanların bilgi işleme süreçlerindeki farklılıkları kişilik farklılıklarıyla ilişkilendirir ve çocuk zihninin nesnelere doğrudan algılayamadığını, bunun yerine düşünceler ve imajlar aracılığıyla kavradığını ileri sürer. Dinin bilişsel bir şema olduğunu savunan araştırmacıların bulunduğu ve bu yaklaşımın din psikolojisinde kabul gördüğü gözlemlenir.<sup>58</sup> Bu bağlamda, Tanrı tasavvurunun bireye özgü bir süreç olduğu ve bireyin dini deneyimleri, anlamlandırma süreçleri ve bilişsel ilişki biçimleri temel alındığında öznel bir tasavvur dünyası olduğu söylenebilir.

---

<sup>55</sup> Güler, “Tanrı Algısı Ölçeği”, 123-133.

<sup>56</sup> Seyhan, Beyazıt Yaşar. Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18,1(2014), 65-97

<sup>57</sup> Ceyhan Kısa. *Nesne İlişkileri ve Tanrı Tasavvuru*. (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013).

<sup>58</sup> Ahmet Şahin. “Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: McIntosh’un ‘Bilişsel Bir Şema Olarak Din Teorisi Örneği’”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 23, (2007), 35-50.

Tanrı tasavvurunun gelişiminde etkili olan bireysel faktörler arasında, bireyin duygusal ve bilişsel süreçlerine yönlendiren öznel deneyimler ve bilişsel işleme süreçleri önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin Tanrı imajı, duygusal açıdan ilk etkileşimde bulunduğu ebeveynleri ve önemli diğer figürlerle ilişkilidir. Bu duygusal etkileşimler, bireyin Tanrı'ya dair öznel deneyimlerini şekillendirirken; bilişsel süreçler, aile ve toplum tarafından sunulan Tanrı ile ilgili bilgilerin kabul edilip özümsemiği bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, bireyin kişisel özellikleri, yaşam koşulları ve genetik yapı, Tanrı tasavvurunu bireye özgü bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu bireysel faktörlerin bir araya gelmesiyle bireyin Tanrı tasavvuru, hem duygusal hem de bilişsel bir anlamlandırma süreci içerisinde şekillenir. Bu bağlamda, Tanrı tasavvurunun gelişimi, bireyin iç dünyası ve çevresel etmenler arasındaki sembolik-dilsel etkileşimlerin kompleks bir sonucudur.<sup>59</sup>

### **1.6.2. Sosyo-kültürel Faktörler**

Tanrı tasavvurunun gelişiminde sosyo-kültürel faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin çevresindeki kültürel normlar, dinî öğretiler, toplumun değerleri ve ritüelleri, Tanrı tasavvurunu şekillendiren etmenler arasında yer alır. İnsanlar, mensup oldukları toplumun dinî doktrinleri ve kültürel değerleri çerçevesinde Tanrı'ya dair algılarını oluştururlar. Bu süreçte, dinî metinler, toplumsal normlar, aile yapısı ve dini eğitim gibi unsurlar bireyin Tanrı tasavvurunu etkiler. Aynı zamanda, toplum içindeki dinî çeşitlilik ve etkileşimler de bireyin Tanrı kavrayışını etkileyebilir. Bu bağlamda, sosyo-kültürel faktörler bireyin dünya görüşünü şekillendirirken, Tanrı tasavvurunun toplumsal ve kültürel bir ürün olduğu söylenebilir.<sup>60</sup>

### **1.7. İnanç Kavramı**

İnanç bir tanrıya içtenlikle, kutsallaştırılan bir varlığa veya bir dine samimi bir şekilde inanma ve bağlanma durumunu ifade eder. Bu inanç, genellikle dinlerin temelini oluşturur. Özellikle İslam düşüncesinde ise temel unsurlar Allah inancı, melekler, peygamberler, ahiret, kitaplar, kaza ve kaderden oluşur.<sup>61</sup>

---

<sup>59</sup> Kenan Taş, “Dindarlığa Etki Eden Faktörler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, (2004), 63-83.

<sup>60</sup> Habil Şentürk, “İletişim Psikolojisi Açısından İslam’ın Bazı Ahlak Davranış ve Değerlerinin Analizi”. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17(4), (2006), 575-581.

<sup>61</sup> Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 13

İslam'a göre inanç, “inanılan şey, itikat, iman, bir fikre bağlılık; birine duyulan güven; İslam dinini son din olarak kabul edip onun içerisinde bulunan her şeye gönülden bağlanıp Allah'ın emirlerine teslim olma” anlamlarını içerir. İman ise “inanma, tasdik etme 'Allah'a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır” şeklinde açıklanır.<sup>62</sup>

İmanın temel unsurları, Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, ahiret gününe, kader ve kazaya, hayır ve şerrin Allah tarafından yaratıldığına inanmayı içerir. İmanın Allah katında kabul görmesi için kalpten kesin bir inanç şarttır. Tüm inanılması gereken unsurlara inanç, iman ve ibadete şirk (Allah'a ortak koşmak) karıştırmama, yeis hâlinde olmama (ölümden önce olma) gibi unsurlar önemlidir. Ayrıca dince kutsal sayılan şeyleri, ayetleri ve dinî hükümleri küçümsemek gereklidir.<sup>63</sup>

### **1.8. Müslümanlık 'ta İnanç ile alakalı Kavramlar**

Bu bölümde inanç ile alakalı kavramlara yer verilecektir.

**Allah:** Allah, kâinatın ve tüm varlıkların yaratıcısı olarak bilinen, tek koruyucu, yüce ve eşsiz bir varlık olan Mabut, Tanrı, Rab, Mevla, Huda gibi isimlerle anılan yaratıcının özel bir ismidir. Allah kelimesi, Kur'an'da, kendisinden başka tanrı olmayan, diri ve canlı bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yaratılan tüm varlıkların yönetimini elinde bulunduran, insanı yaratan, inananları karanlıktan aydınlığa çıkaran dost, gökyüzünü, yeri ve aralarındaki her şeyi yaratan, düzenleyen yüce bir varlık olarak ifade edilmektedir.<sup>64</sup>

Allah'a iman etmek, kalp ve gönlümüzü O'nun emirlerine teslim etmek anlamına gelir. Allah kemal sıfatlarla donatılmış, eksikliklerden uzak bir varlıktır. Tüm ibadetler, itaatler ve iyilikler sadece O'nun rızası için gerçekleştirilir. Kâinattaki her şeyin yaratıcısı O'dur ve hiçbir şey O'nun emir ve iradesi olmadan gerçekleşmez. İnsan fitratında, yüce bir kudrete teslim olma ihtiyacı doğuştan gelir. Çünkü insan, kendisini anladığı andan itibaren bu üstün güce sığınma ihtiyacını duyar ve bu yüce kuvveti korku ve ümit içinde arar. Allah'ı bilmek, O'nun zat ve sıfatlarını, büyüklüğünü, birliğini ve

<sup>62</sup> İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, (Akçağ Yayıncılık, İstanbul 1995), 50.

<sup>63</sup> İsmail Karagöz vd, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (DİB Yayınları, Ankara 2006), 315.

<sup>64</sup> Fikret Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, (DİB Yayınları, Ankara 2007), 115.



üstün kudretini anlamak anlamına gelir. Bu, bütün varlığı yaratan, onlara rızık veren, yaşatan ve öldürenin sadece Allah olduğunu kavramak demektir.<sup>65</sup>

**Melek:** Melek, kelime anlamıyla “haberci ve kuvvet” e işaret eder. Çoğulu ise “melaike” şeklindedir. İslami ilimler terminolojisinde melekler, nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, cinsiyeti olmayan, uyumayan, gençlik ve ihtiyarlık gibi kavramlara tabi olmayan, günah işlemeyen, ağırlığı bulunmayan, latif, ruhani ve nurani varlıklar olarak tanımlanırlar.<sup>66</sup>

Melekler, Allah'a ibadet etmek üzere yaratılmış, Allah'ı tesbih eden ve iman edilmesi gereken kutsal varlıklardır. İslam inancına göre, meleklerin varlığına inanmak imanın şartlarından biridir. Meleklerin çeşitli görevleri bulunmaktadır. Örneğin, Cebrail'in Allah'ın mesajını peygamberlere iletmek, Mikail'in doğa olaylarıyla ilgilenmek, Azrail'in ölen kişilerin canını almak, İsrail'in kıyameti başlatacak sura üflemek gibi görevleri vardır. Ayrıca melekler, insanları kaza belalardan korumak ve onların davranışlarını kayıt altına almakla da sorumludurlar.<sup>67</sup>

**Kutsal Kitaplar:** Sözlükte “kitap”, içinde tamamlanmış yazıları barındıran ve iki kapak arasına alınmış metni ifade eder. Dinî terimlerde ise “kitap”, Allah'ın peygamberlere indirdiği vahiyleri, ilahî emirleri ve yasakları içeren bütündür.<sup>68</sup>

**Peygamberler:** Yüce Yaratıcı, insanların dünya ve ahiret mutluluklarını sağlamak, onlara geçmiş ve gelecekleriyle ilgili bilgiler vererek, yapmaları gerekenleri öğretebilmek amacıyla aralarından bazılarını peygamber olarak görevlendirmiştir. İlâhî dinlerde nebi veya resul adıyla da bilinen peygamberlik, Hz. Adem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar devam ettirilip sonlandırılmıştır. Bu yönü ile peygamberlere iman, İslam dini gibi diğer ilâhî dinlerin de vazgeçilmez iman esaslarından biri olmaktadır. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte, Kur'an-ı Kerim'de 25 peygamberin adı geçer.<sup>69</sup> Ancak peygamber olup olmadıkları kesin olarak belli olmayan Üzeyir, Lokman ve Zülkarneyn isimli üç kişi daha vardır. Peygamberler, üstlendikleri görevin gereği olarak bütün insanlık için örnek şahsiyetlerdir. Örneğin, Hz. İbrahim dostluğuyla, Hz.

---

<sup>65</sup> Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi*, (HÜ-ER Yayınları, Konya 2005), 134

<sup>66</sup> İlyas Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, (İSAM Yayınları, İstanbul 2009), 88.

<sup>67</sup> İsmail Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 421

<sup>68</sup> Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, 110.

<sup>69</sup> Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, 114.

Eyüp sabrıyla, Hz. Süleyman hükümlüğüyle, Hz. İsa ise itibarıyla tanınır. Her biri özel bir nitelikle daha çok tanınmış olsa da hepsi birçok ortak özelliğe sahiptir. Doğruluk, ismet, emanet, fetanet ve tebliğ bu özelliklerin başında gelir.<sup>70</sup> Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlerin de insan olduğu, melek olmadıkları, gayb hakkında bilgilerinin olmadığı, Allah'tan gelen vahye inanıp inananlara o vahyi ilettikleri anlatılır. Ayrıca peygamberlerin her topluma geldiklerinin kesin olduğu, insanları uyarıp onlara müjde verdikleri bilgileri bulunmaktadır.<sup>71</sup>

**Kaza ve Kader:** Kaza, Allah'ın ezelde irade ettiği ve takdir buyurduğu şeylerin, zamanı geldiğinde ezeli ilim, takdir ve iradesine uygun bir biçimde meydana gelmesi ve yaratılmasıdır.<sup>72</sup> Kader ise Allah'ın ebede kadar olacak şeyleri, zaman, yer, özellikler bakımından bilmesini ifade eder. Bunlar nasıl ve ne zaman olacaksa onların tamamının Allah tarafından ezelde bilinip o şekilde sınırlanması ve takdir edilmesine kader denir. Kader ve kaza kavramları İslam dininde, fiillerin oluşmasında birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilir. Kader, bir binanın yapımı öncesinde plan ve projesinin hazırlanmasına benzetilebilirken, kaza ise bu plan ve projeye uygun olarak yapılan işe denk düşer.<sup>73</sup> Allah, koyduğu kanun ve usullerine uygun olarak evrendeki her şeyi yaratır. Ay, güneş ve yıldızlar bu düzen içinde hareket ederken canlılar hayatlarını bu kanunlara göre sürdürür ve hiçbir şey bu düzenin dışına çıkmaz. Allah, insanların irade ve isteklerini esas alarak kaderlerini takdir eder. Bu nedenle kaderimizde olan ve imtihana konu olan durumlar istek ve kazancımızın bir sonucudur. Bize dayatılmış unsurlar değillerdir. Kur'an-ı Kerim'de kader kelimesi, yaratılan her şeyin bir ölçüye göre yaratıldığını, Allah'ın bütün canlıların kaderini belirlediğini ve her an yaratma hâlinde olduğunu ifade eder.<sup>74</sup>

**Ahiret:** Ahiret hayatı, geniş anlamda dünya hayatından sonraki bir hayatı ifade eder. Dar anlamda ise ikinci sûra üflenmesiyle başlar ve Allah'ın dilemesine bağlı olarak sonsuza dek sürecek bir hayatı anlatır. Ahiret inancı, tanrının varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde bulunur. Fakat ölümden sonraki hayatın mahiyeti ve tasviri konusunda farklı görüşler benimsenmiştir. Ahiret hayatı

---

<sup>70</sup> Hadid 57/25.

<sup>71</sup> Tayyar Altıkulaç, *Yüce Kitabımız Hz. Kur'an*, (TDV Yayınları, Ankara 1986), 10.

<sup>72</sup> İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 353.

<sup>73</sup> İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 354.

<sup>74</sup> Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, 164.

konusunda dinin bildirdiklerini kabul etmek dışında bir ispat yöntemi bulunmamaktadır çünkü bu bilgiler başka yollarla ispatlanamaz. Sonsuz boyutları veya aşkınlık alanlarını kavramak insanın yetenekleriyle mümkün değildir.<sup>75</sup> Bu alan gayb adı verilen ve gözle görünüp algılanmayan alem içinde yer alır.

Bu yüzden Kur'an, ahiret ile ilgili gerçekleri, insanın algılayabileceği nesnelere benzetmeler ve örneklemeler yaparak anlatır. Kur'an-ı Kerim, ahiret inancını işlemek için yüzden fazla terim ve deyim kullanır. Mekkî ve Medenî surelerde sık sık tekrarlanan ayetlerle ahiret konusu vurgulanır. Bu tekrarlar konunun önemini vurgulamayı, sorumluluk duygusunu pekiştirmeyi, insanın psikolojik olarak dünya ile ahiret arasındaki mesafesini kısaltmayı ve müminin ruhunu yüceltmeyi amaçlar. Ahiret inancı, insanın davranışları için bir hedef ve yön belirlemesine katkı sağlar. İnsan, nereden geldiğini ve sonuçta nereye gideceğini bilirse, kendine bir hedef belirlemeye çalışır. Ahiret inancı, ulaşılmamış ama ulaşılmak istenen yüce amaçlara işaret ederek insanı bu amaçlar üzerinde düşünmeye ve harekete geçip bu amaçlarını gerçekleştirmek için çaba harcamaya yönlendirir.<sup>76</sup> Bu inanç hesap verme, yaptıklarından sorguya çekilme düşüncesi ile insanı kötülüklerden uzaklaşmaya, ahlaki olgunluğa ulaşmaya sevk eder.

---

<sup>75</sup> Çağfer Karadaş, "İslam İnanç Sisteminde Âhiretin Anlamı ve Yeri", *İslamda Âhiret İnancı: İlahiyat Fakülteleri Eğitim Öğretim Koordinasyon Toplantısı*, (Sivas İlahiyat Eğitimi Geliştirme ve Destekleme Derneği Sivas Yayınları, Sivas 2007), 63.

<sup>76</sup> Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, 164.

## İKİNCİ BÖLÜM

### İLKÖĞRETİM MÜFREDATINDA TANRI TASAVVURU VE İNANÇ ESASLARI

#### 2.1. Yaşlara göre Tanrı Tasavvuru

Çocuk zihni karmaşık bir evrelere sahiptir ve bu süreçte din, çocuğun ihtiyaçlarını tatmin eder. Bu, özellikle bilişsel yönü ağır basan bir “arayış” ihtiyacını içerir.<sup>77</sup>

Bu bölümde yapılan çeşitli araştırmalardan yola çıkarak yaşlara göre tanrı tasavvuru ifade edilmeye çalışılacaktır.

**Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş):** Bu evre, Piaget'in duyuşal-motor evresine denk gelir ve genellikle gelişimin en hızlı olduğu dönem olarak kabul edilir. Bu dönem, refleksif hareketlerle başlar ve ardından duyuşal-motor becerilerin gelişimiyle devam eder. Duyguşal gelişim açısından, bebeklerde temel güven duygusunun kazanılması bu aşamada kritiktir. Çünkü bebek ile ebeveyn arasındaki ilişki, bu güven duygusunun oluşturulması açısından temel bir rol oynar. Bu dönemde çocuğun anne, baba veya bakıcısını güçlü ve yüce varlıklar olarak algılaması çocuğun ilk Tanrı tasavvurunu oluşturmak açısından önemlidir.<sup>78</sup>

**İlk Çocukluk Dönemi (3-6 Yaş):** Bu evre, Piaget'in işlem öncesi dönemine denk gelir. Çocuğa, aile tarafından verilen ilk dini eğitim, çocuğun dünyadaki varlıkları ve olayları anlamasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu aşamada, çocuklar dini kavramları gerçekliğe uygun olmayan bir şekilde anlamlandırmaya eğilimlidirler. Anne-babanın etkisi, bu dönemde çocuğun üzerinde oldukça belirgindir. Verilen dini eğitimle özellikle 3-4 yaşları arasında animizm ve yapaycılık gibi eğilimler ortaya çıkar.<sup>79</sup> Çocuk, özellikle beş yaş civarında, var olan her şeyin bir nedeni olduğunu düşünür ve her olayın insan gücüyle veya ilahi bir el tarafından gerçekleşmiş olabileceğini hayal eder. Bu, Piaget'in yapaycılık özelliğini yansıtır. Çocuklar bu dönemde tanrı tasavvurlarını genellikle insan biçiminde (antropomorfizm) yaparlar ve Tanrı'ya insani özellikler

<sup>77</sup> Karaca, *Din Psikolojisi*, 183-184.

<sup>78</sup> Mustafa Köylü, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 45, 2004): 146.

<sup>79</sup> Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları,2007),

atfederler. Bu, çocuğun henüz soyut kavramları algılayamaması nedeniyle Tanrı'yı somutlaştırması anlamına gelir, yani onu elle tutulur, gözle görülür bir varlık haline getirir. Çocuk, bu dönemde babasını çok güçlü bir varlık olarak görür. Ancak yaratıcı, her şeyden güçlü olduğu için babadan da güçlü olmalıdır. Bu nedenle çocuk Tanrı'yı gökyüzünde her şeyin ipini elinde tutan ve gerçekleştirmek istediği her şeyi başaran bir güç olarak hayal eder. Bu dönemde çocuk, egosantrik bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış, çocuğun Tanrı tasavvurunu da etkiler. Çocuk, bu dönemde Tanrı ile kendisi arasında hiç kimseyle olmayan özel ve benzersiz bir ilişki olduğunu düşünür. Tanrı, onun için ne kadar özelse, çocuk da Tanrı için o kadar özeldir ve tüm dilekleri Tanrı tarafından yerine getirilir.<sup>80</sup>

**Son Çocukluk Dönemi (6-12 Yaş):** Çocukların Tanrı tasavvurlarıyla ilgili olarak ilk ampirik çalışma, 1892'de E. Barnes tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, çocuklar Tanrı'yı nazik, son derece büyük ve tamamıyla iyilikle karakterize eden biri olarak tanımlamışlardır. Barnes, çocukların Tanrı'yı genellikle yaşlı ve sakallı bir varlık olarak hayal ettiklerini ve O'nun cennette meleklerle birlikte yaşadığını belirtmiştir. Barnes ayrıca, 7-12 yaş arasındaki çocukların Tanrı'yı henüz düşünmeye ve sorgulamaya başladıklarını, 13-14 yaşındaki ergenlik döneminde ise “eleştirel düşünce” nin geliştiğini ve 15 yaş civarında soyut bir Tanrı tasavvurunun oluştuğunu gözlemlediğini ifade etmiştir.<sup>81</sup>

Dini gelişim ve Tanrı tasavvurlarıyla ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri de 1899'da Starbuck tarafından yapılmıştır. Starbuck'a göre, çocukların Tanrı'ya dair hislerini bilinç düzeyine çıkmamış ve aktif olmayan bir hissiyat olarak nitelendirilmiştir. Bu hissiyatın zaman içinde çevresel koşullara bağlı olarak zihinsel gelişimle değişeceği öne sürülmüştür.<sup>82</sup> Ayrıca Starbuck, çocuklardaki dini düşüncelerin iyiden kötüye doğru bir değişim gösterdiğini ve bu değişimin 7-12 yaş grubundaki çocuklarda henüz tam belli olmadığını ancak ergenlik döneminde hızlandığını ve ergenlik sonrasında ise yavaşladığını bulmuştur.<sup>83</sup>

---

<sup>80</sup> Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*. (İstanbul, Dem Yayınları, 2007), 53.

<sup>81</sup> Köylü, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç*,146.

<sup>82</sup> Mehmedoğlu, *Tanrıyı tasavvur etmek*, 113.

<sup>83</sup> Köylü, *Çocukluk Dönemi Dini İnanç*,147.

A.E. Tanner (1906) tarafından yapılan başka bir önemli çalışma, 8-15 yaş arasındaki çocuklar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tanner, çocukların dini düşüncelerinin ve Tanrı tasavvurlarının yaş gruplarından çok cinsiyet açısından farklılık gösterdiğine dikkat çekmiştir. Kızların, erkeklere göre Tanrı ve din konusunda daha sorgulayıcı olduğunu belirtmiştir. D. Heller'e (1988) ait bir başka çalışma ise 4-12 yaş arası farklı dinlere mensup çocukların Tanrı tasavvurlarını incelemiştir. Heller'in bulgularına göre, Yahudi çocukları Tevrat'ta geçen Tanrı dışında bir Tanrı tasavvuru oluşturmamışlardır. Ayrıca, Hristiyan çocuklarının Tanrı'yı daha somut bir biçimde algıladıkları ve yeme içme ihtiyaçlarını sağlayan bir Tanrı tasavvuru oluşturdukları gözlemlenmiştir. Batı'da yapılan araştırmalar, 7-12 yaş arasındaki çocukların genellikle daha pasif ve çevrelerindeki inançları sorgusuzca benimseyen, somut Tanrı inançlarına sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca, Rizzuto ve Freud gibi teorisyenler, çocuklarda Tanrı tasavvurlarının anne-baba figürüne eşdeğer veya yüceltilmiş bir versiyonundan ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Türkiye'de çocukların Tanrı tasavvurları ve dini düşünceleri üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Öcal'ın<sup>84</sup> çalışması, 4-10 yaş arasındaki çocukların Allah tasavvurlarını ele almaktadır. Öcal, 4 yaşındaki çocukların Allah'ı devasa bir varlık olarak algıladıklarını tespit etmiş ve 5 yaşında çocukların Allah'ı daha insan gibi tasavvur etmeye başladıklarını belirtmiştir. Hatta çocuklar anne-babalarına duydukları duygulara göre Allah'ı şekillendirmişlerdir. 7 yaşında Tanrı tasavvuru daha “yaratıcı” bir şekilde oluşmaktadır, 8 yaşında ise Tanrı'nın fiziksel varoluşu ve görülebilirliği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. 9 yaşındaki çocuklar, Allah'ı somut bir figür olarak görmeye başlamıştır ve 10 yaşında Tanrı'yı sıfatlarıyla ifade etmektedirler.

Yavuz'un<sup>85</sup> çalışması ise 7-12 yaş arasındaki çocukların “dini duygu ve düşünceleri” ne odaklanmıştır. Bu dönemde çocukların genellikle Tanrı'yı “gökte, yukarıda, havada” ve “yüce, ulu, en büyük” şeklinde tanımladıkları gözlemlenmiştir. Yavuz, 10-12 yaşındakilere göre 7-9 yaşındaki çocukların Tanrı tasavvurlarının daha somut ve bilinçsiz olduğunu belirtmiştir.

---

<sup>84</sup> Mustafa Öcal. Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma. (*Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004), 59- 80.

<sup>85</sup> Yavuz, Kerim. Din psikolojisinin araştırma alanları. (*Atatürk İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1982). 92.

Yavuzer'in<sup>86</sup> 7-12 yaş grubu üzerinde yaptığı başka bir araştırmada, çocukların Tanrı tasavvurlarını inceleyerek verilen cevapları cinsiyet, yaş ve çevre dağılımlarıyla birleştirmiş ve altı temel grupta analiz etmiştir:

- İlahi bir varlık olarak Tanrı tasavvuru
- Varoluşun ve hayatın kaynağı olarak Allah'ın yaratıcılığı.
- Kişisel varlığın devamının Allah'a bağlanması
- Fiilleri bakımından Allah tasavvuru.
- Tanrı'nın ahlaki yönden toplumsal ve bireysel hayatı düzenleyici olması.
- Tanrı'nın esirgeyici, bağışlayıcı ve affedici olması.

Ulçay'ın<sup>87</sup> araştırmasında, genellikle 10-12 yaşındaki Müslüman çocukların Tanrı tasavvurlarında Tanrı'nın yüceliği, büyüklüğü, koruyucu oluşu, eşi benzeri olmayışı, eksiksiz, en güzel ve üstün oluşuna vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Yavuz, bu yaş grubundaki çocukların 7-9 yaşındaki çocuklara kıyasla Tanrı'yı daha iyi ifade ettiklerini ve tasvirlerinin daha içten olduğunu tespit etmiştir. Ancak, bu araştırmanın İslam dinine mensup ailelerin çocukları üzerinde gerçekleştirildiği ve Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın daha soyut özelliklerle tanımlandığı göz önüne alındığında, diğer dinlere mensup çocuklar arasında Tanrı tasavvurlarının antropomorfik ve daha somut olduğu, çoğunlukla anne-baba ilişkilerine dayalı bir tasavvur olduğu tespit edilmiştir.

Mehmedoğlu'na<sup>88</sup> göre, Tanrı tasavvurları Müslüman çocuklarda daha az antropomorfiktir ve Tanrı özelliklerine göre algılanır. Çocuğun Tanrı tasavvuru anne imajı ile benzerlik gösterirken, baba imajı ile Tanrı tasavvuru arasında genellikle farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Tanrı tasavvurlarına yönelik ergenlik dönemi araştırmasında Kuşat,<sup>89</sup> ergenlerin Tanrı bilinçlerinin fazla olduğunu ve onu en belirgin, dominant özelliklerle tanımladıkları tespit edilmiştir. Kuşat, kızların erkeklere nazaran daha samimi ve koruyucu Tanrı inançlarına sahip olduğunu belirtmiştir Yapıcı'nın üniversitedeki gençlerin Allah tasavvurlarına yönelik çalışmalarında, gençlerin büyük bir çocukluk

<sup>86</sup> Haluk. Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001).

<sup>87</sup> Sümeyye. Ulçay. *İlköğretim Çağı Çocuk Resimlerinde Cennet ve Cehennem Tasavvuru*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisans Tezi, Sakarya. 2011).

<sup>88</sup> Mehmedoğlu, *Tanrıyı tasavvur etmek*, 115.

<sup>89</sup> Kuşat, *Bilişsel Gelişim Açısından Din-Fitrat İlişkisi*. 35- 53.

döneminin olumlu Allah tasavvurlarına sahip olduğu, ancak çok az bir kısmının eleştirel ve olumsuz bir Allah tasavvuru bulunduğu bulgulanmıştır. Gençlerin Allah'a dair tanımlarının daha bilinçli ve sıfatlarına yönelik olduğu ortaya konmuştur.<sup>90</sup>

Tanrı tasavvurlarına yönelik 7-12 yaş arası ve ergenlik dönemindeki çocuklar üzerine yapılan çalışmalar, çocukların yaşlarına, mensup oldukları dinlere ve cinsiyetlerine göre Tanrı tasavvurlarında çeşitlilik olduğunu göstermektedir. Özellikle Müslüman çocukların tasavvurlarının daha soyut ve antropomorfik olmaması, yaş, cinsiyet ve anne-baba imajlarına bağlı olarak değişen bir algılamayı yansıtmaktadır. Genel olarak çocukların Tanrı'yı “en yüce ve en iyi” olarak tasavvur ettiği de önemle vurgulanmalıdır.

**Ergenlik ile Başlayan Dönem (12 Yaş ve Üzeri):** Bu aşamada, soyut düşünme yeteneği gelişmiş olduğundan, birey olasılıklı ve tümdengelim düşünce yöntemleriyle soyut ve sembolik düşünebilir. Bu düşünce biçiminde, antropomorfik Tanrı anlayışından uzaklaşılır. Bu evrede, çelişkileri fark edebilme ve farklı hipotezleri deneyebilme yeteneğiyle birlikte birey, düşüncelerinde tutarlı olduğu bir evreye ulaşır. Çocuk, bu dönemde soyut bir Allah tasavvuruna geçer. Allah, çocuk için karşılıksız sevgi sunan bir arkadaş olarak algılanır ve ona çok yakın hissettirir.<sup>91</sup>

## **2.2. İlköğretim Müfredatında Yer Alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri**

Çağımızda teknolojik gelişmeler çok büyük bir hızla yaşanmaktadır. Bu hız eğitimi de önemli ölçüde etkilemiş ve alışlagelmiş yöntemlere alternatifler doğurmuştur. Ülkemiz genç nüfusun oldukça fazla olduğu bir ülkedir. Genç nüfus potansiyelini donanımlı, çağın gereklerini fark eden, sahip olduğu yetenekleri geliştiren ve ülkesi adına kullanabilen bir cevher olarak görüp işlemek önemlidir. Bu nedenle genel becerilerini edinmiş ve topluma katkı sağlayabilecek bireyler yetiştirmek devletlerin hedefidir. Bu hedef için sistemli ve planlı bir eğitim süreci şart olduğundan öğretim programları hazırlanmıştır. Bu programlar dinamik, ülke geneli için bütünlük sağlayıcı ve yol gösterici niteliklere sahiptir. Programlar planlanıp oluşturulurken bireylerin fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişimleri ile birlikte ahlaki gelişimleri

---

<sup>90</sup> Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık*. 45.

<sup>91</sup> Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, 92.



dikkate alınmıştır. Milli, manevi ve ahlaki değerler milletlerin varlığını sürdürmesi, sonraki nesillerin bu değerler üzerinde birlik ve beraberliklerini inşa etmeleri açısından değerlidir. 1926 yılında “Milli Talim ve Terbiye Dairesi” adıyla kurulan ve daha sonra “Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı” adını alan kurul temel amaçlar belirleyerek öğretim amaçları belirleyerek, öğretim programları hazırlamaktadır. Bu programların amaçları belirlenmiştir:

“Öğretim programları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

1. Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek,

2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak,

3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak,

4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri

doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak. ....

92

Öğretim programı geliştirilirken insanın gelişim dönemlerinin esas alındığı ve gelişimin hayat boyunca süren bir süreç olduğunun benimsendiği belirtilmiştir. Gelişimin evreler halinde ilerlediği belirtilerek, evreler içindeki gelişimin her bir birey için standart olmadığı vurgulanmıştır. Bunun devamında öğretmenin gerekli uyarlamaları yapacağı bildirilmiştir. Bir gelişim evresinde olanların diğer evreleri de etkileyeceği vurgulanarak basitten karmaşığa, genelden özele, somuttan soyuta ilkelerinin kabul edildiği anlatılmıştır. Program uygulanırken bireysel farklılıkların olabileceğine dikkat çekilmiş kalıtım, çevre, ilgi, ihtiyaç, yönelim gibi etkenlerin bu durumda etki edebileceği ifade edilmiştir. Bu nedenle programı uygulayan öğretmenlerin bu farkı ve gelişim hızındaki değişkenliği göz ardı etmemeleri vurgulanmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programına bakıldığında ise yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen yaklaşımların dikkate alındığı belirtilmiştir. Öğrencinin öğretmenlerinin rehberliğinde araştırma yapma, problem çözme gibi faaliyetlerle öğrenme sürecine aktif katıldığı bir öğrenme ortamı oluşturulması amaçlanmıştır.

Din ve ahlak kavramlarının öğretimi, bu kavramlar ile bilgilerin temellendirilmesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programının hedefidir. Öğrencilerin bu kavramları yorumlarken sorgulama, araştırma, problem çözme gibi becerileri geliştirmeleri de amaç olarak belirlenmiştir.<sup>93</sup>

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Dinî ve ahlaki kavramları tanımaları,
2. Dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavramaları,
3. Farklı inanç ve yorumları tanımaları ve bunlara saygı duymaları,

---

<sup>92</sup> “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı” (Erişim 13 Kasım 2023).

<sup>93</sup> “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı”.

4. Çevresindeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olmaları,
5. Ahlaki değerleri tanımaları ve bunları içselleştirmeleri,
6. İslam dininin ana kaynaklarını tanımaları,
7. Hz. Muhammed’in (sav) hayatını ve örnek ahlakını tanımaları,
8. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları,
9. Bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanımaları,
10. İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.”<sup>94</sup>

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklama ilkesi konumuz bağlamında ele alacağımız maddedir.

**Tablo 2.1.** İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

4. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	4	16
2	İslam’ı Tanıyalım	4	16
3	Güzel Ahlak	3	12
4	Hiz. Muhammed’i Tanıyalım	6	16
5	Din ve Temizlik	2	12
Toplam		19	72

<sup>94</sup> “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı”.

## **Günlük Hayatta Dini İfadeler Ünitesi Kazanım ve Açıklamaları:**

4.1.1. Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.

*“Allah (c.c.), peygamber, Eûzü billâhi mine’ş-şeytâni’r-racîm, besmele, selam, hamt ve şükür, tekbir ve salâvat, estağfirullah, sübhanallah” ifadelerine anlamlarıyla birlikte yer verilir. “Allah” konusu anlatılırken zâtî ve subûtî sıfatlara girilmez.*

*Selam konusunda; esselamü aleyküm/selamün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama cümlelerine yer verilir.*

*Sevap, günah, helal, haram ifadeleri günlük dildeki kullanım örnekleriyle verilir.*

4.1.2. Tekbir ve salavatı söyler.

*Bayram tekbirleri ve salât-ü selama da anlamlarıyla birlikte yer verilir.*

4.1.3. Dilek ve dualarda kullanılan dinî ifadelere örnekler verir.

*“Allah razı olsun, Allah’a emanet ol, Allah şifa versin, inşallah, maşallah” gibi günlük hayatta kullandığımız dilek ve dualara yer verilir.*

4.1.4. Sübhaneke duasını okur, anlamını söyler.

*Sübhaneke duası ile ilgili kısa açıklamalar ile duanın nerelerde okunduğuna ilişkin bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.*

Ünite için verilen kazanımları incelendiğinde, öğrencinin dini kavramları ve bunların günlük hayatta kullanım şekillerini sezdirmenin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Öğrencinin bilişsel gelişimine bağlı olarak soyut kavramlara sınır getirilmiştir. Çoğu öğrenci ailesinden veya çevresinden dinimiz ile ilgili yaygın olarak kullanılan kavramları duymaktadır. Bu kavramların anlamı, söyleniş şekilleri ve ne zaman kullanılacağı daha geniş ve sistemli bir şekilde öğrencilere sunulmaktadır. Öğrencilerin yanlış öğrenmelerinin düzeltilmesi oldukça önemlidir. Çünkü bazı öğrencilerin din alanında doğru bilgiyle karşılaşması bu ders ile gerçekleşiyor olabilir. Antropomorfik tanrı tasavvuru yani tanrıyı insani duygu ve özelliklere sahip bir varlık olarak düşünme dönemi yaş itibarıyla son bulmuştur. Tanrının el, göz, kol, ayak gibi somut organlara sahip olduğuna dair tasvirler bitmiştir.<sup>95</sup>

Bununla beraber günlük hayatta, selamlaşma ve dua ifadelerinde sıkça yer alan tanrının zihinlerdeki yansımaları öğrencilerin farklı sorularıyla ortaya çıkacaktır. Ayrıca

---

<sup>95</sup> Yıldız, *Çocuklarda tanrı tasavvurunun gelişimi*, 170.

her çocuğun gelişim dönemlerinde beklenen becerileri tam anlamıyla gerçekleştirmesi de beklenmemelidir.

Ünitede yer alan salat-ü selam ifadesi öğrencilerin peygamber kavramı ile tanışmasını sağlamaktadır. Özel olarak Peygamberimizin ismi geçince arkasından dua etmeyi ifade eden bu kavram Allah'ın elçileri olan peygamberler konusunu da öğrencilere sunmaktadır.

### **İslam'ı Tanıyalım Ünitesi Kazanım Ve Açıklamaları**

4.2.1. İslam'ın inanç esaslarını sıralar.

*İslam'ın altı inanç esası, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.*

4.2.2. İslam'ın şartlarını söyler.

*İslam'ın beş şartı, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.*

4.2.3. Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.

*Kazanım; "Kur'an-ı Kerim, ayet, sure, cüz" kavramları ile sınırlandırılır.*

4.2.4. Âmentü duasını okur, anlamını söyler.

*Âmentü duası ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir.<sup>96</sup>*

Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız inanç esasları müfredatta ilk olarak 4. Sınıfta yer almaktadır. 4. sınıf müfredatında İslam'ın inanç esasları sıralanır. İslam'ın altı inanç esası, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır. Ünite içinde Âmentü duasının okunup, anlamının söylenmesi kazanımı yer almaktadır. Bu dua inanç esaslarına yer vermesi açısından önemlidir. Amentü içinde yer alan esasların öğrenciye ayrıntıya girilmeden anlatılacağı özellikle belirtilmektedir. Öğrencilerin bu esaslar içinde yer alan ahiret, kaza kader gibi kavramların ne anlama geldiğini merak edecekleri açıktır. Melekler soyut varlıklardır, bu nedenle merak konusu olacaktır. İnanç esasları özellikle bu eğitim basamağında iyi temellendirilmelidir. Sağlam temeller ve doğru bilgi üzerine inşa edilmeyen esaslar zamanla ailenin, çevrenin, sosyal medyanın batıl inanç ve yorumları karşısında kalıcı olmaz. Kelime-i Şehadet ile başlayan İslam'ın şartları namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinden oluşur. Öğrenciler günlük hayatta yer alan namaz ve oruç ibadetleri hakkında az da olsa bilgi sahibidirler. Özellikle günlük uygulaması ile somut olarak karşılaşılmayan zekât ve hac ibadetlerinin iyi tanıtılması gerekmektedir. İnanç esaslarından İlahi kitaplara inanç alanı ilk olarak bu ünite

<sup>96</sup> "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı".

Kur'an-ı Kerim'in tanıtılmasıyla öğrencilere sunulmaktadır. Öğrencilerin çevrelerinde yer alan kutsal kitabın bölümleri, iç düzeni somut olarak onlara öğretilmektedir.

**Tablo 2.2.** İlköğretim 5. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi

5. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Allah İnancı	8	18
2	Ramazan Ayı ve Oruç	5	12
3	Adap ve Nezaket	6	12
4	Hz. Muhammed ve Aile hayatı	5	16
5	Çevremizde Dinin İzleri	5	14
Toplam		29	72

### **Allah İnancı Ünitesi Kazanım Ve Açıklamaları**

5.1.1. Evrendeki mükemmel düzen ile Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliği arasında ilişki kurar.

5.1.2. Allah'ın (c.c.) her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder.

5.1.3. Allah'ın (c.c.) Rahmân ve Rahîm isimlerinin yansımalarına örnekler verir.

5.1.4. Allah'ın (c.c.) her şeyi işittiğinin, bildiğinin, gördüğünün ve her şeye gücünün yettiğinin farkında olur.

5.1.5. Allah'a (c.c.) imanın, insan davranışlarına etkisini fark eder.

*Kültürümüzden Allah (c.c.) sevgisiyle ilgili örneklere de yer verilir.*

5.1.6. Duanın anlamını ve önemini örneklerle açıklar.

*Bireyin hangi durumlarda ve nasıl dua etmesi gerektiğine değinilir.*

*Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber dualarına, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı dualara ve kültürümüzdeki dua örneklerine yer verilir.*

*"Nehcü'l-Belâğa"dan ve dilimize yerleşen kalıplaşmış dua cümlelerinden örnekler verilmeye özen gösterilir.*

*Öğrencilerin kendi cümleleri ile yazılı ve/veya sözlü olarak dua örnekleri oluşturmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.*

5.1.7. Hz. İbrahim'in (a.s.) tevhid davetini özetler.

*Kazanım, Enbiyâ suresi çerçevesinde ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.*

5. 1. 8. İhlâs suresini okur, anlamını söyler.

*İhlâs suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede tevhid inancıyla ilgili verilen mesajlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.<sup>97</sup>*

5. sınıf müfredatında Tanrı tasavvuruna dair müstakil bir ünitenin var olduğu görülmektedir. Bu ünite, yıllık ders saati sayısının %25'ini kapsamaktadır. "Allah İnancı" adlı bu ünite incelendiğinde, Allah'ın isimlerinin tanıtılmasında öğrencilerin hazır bulunuş düzeylerinin dikkate alınmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Allah'ın isimleri, ayet ve hadisler gibi edebi metinler aracılığıyla dolaylı olarak öğretilmekte ve Allah'ın sevgisine dayalı, müsamahakâr bir yaklaşım benimsenmektedir. Ayrıca, kültürümüzde Allah sevgisini yansıtan edebi metinlerin yanı sıra sanat eserlerinden de yararlanılmaktadır. Bu üniteyle ilgili kazanımlar içinde

1- Mükemmel düzen ile Allah'ın varlığı ve birliği (tevhid) arasında ilişki kurma,

---

<sup>97</sup> "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı".

2- Allah'ın canlı cansız her şeyin ve tabiat olaylarının yaratıcısı olduğunu fark etme ve her yaratılanın bir yaratıcısı, her olayın bir sebebi olduğundan hareket ile Allah'ın varlığına ulaşma fikri<sup>98</sup>

3- Rahman ve Rahim isimlerinin yansımalarını anlama,

4- Allah'ın her şeyi işittiği, bildiği, gördüğü ve gücünün her şeye yettiğinin farkında olma ve bu konular ile birlikte Allah'ın sıfatlarının karşılığı olarak semi, basar, kudret, ilim, vahdaniyet kavramları

5- Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın güzel isimleri) kavramı,

6- İhlas Suresi ve anlamı ile Allah'ın bir olması, hiçbir şeye muhtaç olmaması (samed), doğmamış ve doğurmamış olması yer alır. Bu sure hem tevhid inancına hem de Allah'ın en temel sıfatlarına yer vermesi açısından önemlidir.

7- Dua ile ilgili yer alan kazanımda dua etmenin anlamı ve önemi vurgulanır.

Dua etmenin insanların daha sağlıklı kararlar almalarına, kendilerini güvende hissetmelerine ve olumsuz davranışlardan kaçınmalarına nasıl yardımcı olduğu öğrencilere öğretilir. Bu bilgi, özdenetim değerinin gelişmesine katkı sağlar ve Allah'a sığınma düşüncesini kuvvetlendirir. Bu kazanımda Allah'ın dua ve istekleri kabul edeceği vurgulanırken öğrencilerin aklına her şeye gücü yeten yaratıcının niçin dualarını kabul etmediğine dair soruları giderebilecek bir çerçeve çizilebilmesi gerekmektedir.

Bu ünite de inanç esasları arasında yer alan peygamber kavramının Peygamberimiz dışındaki bir peygamber ile yer aldığını görmekteyiz. Hz. İbrahim'in Allah'ı arayışı ile ünite kazanımlarının örtüştüğü düşünülerek peygamber, peygamberlik görevi, elçilik gibi kavramlara yer verilmiştir.

---

<sup>98</sup> Emine Kazan, *4. Ve 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ( Adana 2003) 12-13



**Tablo 2.3.** İlköğretim 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri

6. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Peygamber ve Kutsal Kitap İnancı	7	16
2	Namaz	5	16
3	Zararlı Alışkanlıklar	6	12
4	Hz. Muhammed'in Hayatı	4	16
5	Temel Değerlerimiz	2	12
Toplam		24	72

**Peygamber Ve İlahi Kitap İnancı Ünitesi kazanım Ve Açıklamaları**

6.1.1. Peygamber ve peygamberlik kavramlarını tanımlar.

*Kur'an'da adı geçen peygamberlerden örnekler verilir.*

6.1.2. Peygamberlerin özelliklerini ve görevlerini açıklar.

*Mucize kavramına, öğrencilerin seviyeleri dikkate alınarak kısaca yer verilir.*

6.1.3. Peygamberlerde insanlar için güzel örnekler olduğunu fark eder.

6.1.4. Vahyin gönderiliş amacını araştırır.

*Vahiy kavramı öğrenci düzeyine uygun olarak ele alınır.*

6.1.5. İlahi kitapları ve gönderildiği peygamberleri eşleştirir.

*Kur'an-ı Kerim'i okumanın ve anlamının önemine kısaca değinilir.*

*Kültürümüzden Kur'an'a saygıyla ilgili örneklere yer verilir.*

6.1.6. Hz. Âdem'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla özetler.

*Kazanım, Bakara ve A'râf surelerindeki ilgili ayetler çerçevesinde ele alınır.*

6.1.7. Kunut dualarını okur, anlamını söyler.

*Kunut duaları ile ilgili kısa açıklamalara ve duanın nerelerde okunduğunu içeren bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.<sup>99</sup>*

İlköğretim 6. Sınıf müfredatında ilk ünite Peygamber ve Kutsal Kitap inancı üstünde durulmaktadır. Ünite peygamber, nebi, resul kavramı ile elçilik görevi açıklanmış, peygamber sıfatlarına yer verilmiştir. Allah'ın niçin peygamber görevlendirdiği ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberler açıklanmıştır. Kutsal kitaplar ve başlıca özellikleri, onların gönderildiği peygamberler ünite konuları içinde yer almıştır. Bu ünitenin öğrenciler tarafından en dikkat çeken konusu mucizelerdir. Mucizeler, Allah'ın gücü ve kudretinin öğrencilere anlatılması açısından önem taşır. Bu konu 5. Sınıfta edinilen bilgilerin üzerine eklenebilecek ve her şeye gücü yeten Tanrı tasavvurunun oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

İnanç esasları içindeki her iki alanın birbirini tamamlayıcı nitelikte olarak düşünülüp aynı üniteye yer alması önemlidir. Bu ünite içinde yer alan peygamberler ve onların mucizeleri merak konusu olmakta ve ilgi çekmektedir. Aynı zamanda kutsal kitap ve peygamberi konusunda birçok peygamberin ve farklı dinlerin niçin ortaya çıktığı merak edilmektedir. Bu konuların öğrenci zihninde iyi temellendirilmesi gerekir.

---

<sup>99</sup> "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı".

**Tablo 2.4.** İlköğretim 7. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi

7. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Melek ve Ahiret İnancı	7	16
2	Hac ve Kurban	6	14
3	Ahlaki Davranışlar	5	12
4	Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed	3	16
5	İslam Düşüncesinde Yorumlar	4	14
Toplam		25	72

### **Melek ve Ahiret İnancı Ünitesi Kazanım ve Açıklamaları**

7.1.1. Varlıklar âlemini özelliklerine göre ayırt eder.

*Öğrenci seviyesi göz önünde bulundurularak ayrıntıya girilmeden cinlerden de bahsedilir. Bu kapsamda; öğrencilerin sahip olduğu yanlış veya eksik dinî bilgi ve anlayışlar, dinî ilimlerin ortaya koyduğu veriler ışığında ele alınır.*

7.1.2. Melekleri özellikleri ve görevlerine göre sınıflandırır.

*Konu; dört büyük melek, yazıcı, koruyucu, rahmet ve sorgu melekleri ile sınırlandırılır.*

*İslam dininde melek inancının önemine; meleklerin, güzel ahlaklı insanlar için daima hayırlı olan şeyleri istediklerine ve onlara dua ettiklerine değinilir; melek inancının, davranışları güzelleştirmedeki rolüne vurgu yapılır.*

7.1.3. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi yorumlar.

7.1.4. Ahiret hayatının aşamalarını açıklar.

*Ahiret hayatının aşamalarında; ölüm, kıyamet, diriliş, mahşer, hesap, mizan, cennet ve cehennem ele alınır.*

7.1.5. Allah'ın (c.c.) adil, merhametli ve affedici olması ile ahiret inancı arasında ilişki kurar.

7.1.6. Hz. İsa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır.

*Hz. Meryem'den (r.a.) kısaca bahsedilir; kazanım, sahîh kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır. Mâide ve Meryem suresindeki ilgili ayetler ile sınırlandırılır.*

7.1.7. Nâs suresini okur, anlamını söyler.

*Nâs suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.*<sup>100</sup>

İlköğretim 7. Sınıf müfredatı ele alındığında tanrı tasavvuruna dair münferit bir ünite olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak melek ve ahiret inancı inanç esaslarına ait konulardır. İlk ünite de öğrenciler melekleri özellikleri ve görevlerine göre sınıflandırma yeteneği kazanırlar. Dört büyük meleğin yanı sıra Münker-Nekir ve Kiramen-Kâtibin gibi meleklerin varlığını öğrenirler. Bu bilgi, öğrencilerin arzu, istek ve dürtülerini kontrol etme ve davranışlarını düzenleme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar.

Ünite de yer alan varlıklar soyut varlıklardır. Bu nedenle öğrencilerin onlara dair çevrelerinden veya sosyal medyadan kaynağı, doğruluğu net olmayan bilgilere sahip olma ihtimalleri vardır. Bu nedenle konunun sınırları çizilmeli, öğrencilere anlaşılır bilgiler verilmelidir. Ayrıca soyut varlıklar bazı öğrencilere korkutucu gelmekte ve ayrıntılar bu korkuları arttırabilmektedir.

Ahiret inancı içinde hesap, mizan, kabir, ölüm, sur, kıyamet, cennet ve cehennem gibi kavramlar yer alır. Bu kavramlar da soyut bir alana aittir. Öğrenciler artık bilişsel olarak soyut düşünce biçimine geçmişlerdir. Fakat öğrencilere yaşanmakta

<sup>100</sup> "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı".

olan dünyanın dışında çok farklı bir alemden ve bu alemde yaşanacak süreçlerden bahsedilmesi zihni yatkınlığa ulaşmış olsalar bile kolay değildir. Ünite boyunca adalet vurgu yapmak ve hesap verme bilincini oluşturmaya çalışmak göz ardı edilmemelidir. Böylece öğrencilerin nefislerine zor gelen şeyleri Allah rızası için yapma ve davranışlarını sorgulama becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunulur. Kıyamet ve alametleri en çok merak edilen konular olduğu için bu konuda doğru ve yeterli bilgi verilmesi önemlidir.

**Tablo 2.5.** İlköğretim 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

8. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Kader İnanç	6	14
2	Zekât ve Sadaka	5	14
3	Din ve Hayat	4	14
4	Hz. Muhammed'in Örnekliği	9	16
5	Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri	4	14
Toplam		28	72

## **Kaza ve Kader İnancı Kazanım Ve Açıklamaları**

8.1.1. Kader ve kaza inancını ayet ve hadislerle açıklar.

*Allah'ın (c.c.) her şeyi bir ölçüye göre yaratmasına,*

*Sünnetullah kavramı kapsamında evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasalara yer verilir.*

8.1.2. İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar.

8.1.3. Kaza ve kader ile ilgili kavramları analiz eder.

*Kavramlar; ecel, ömür, rızık, tevekkül, başarı, başarısızlık, sağlık ve hastalık ile sınırlandırılır; kavramlar, kaderle ilişkilendirilerek ele alınır.*

8.1.4. Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular.

*Alın yazısı, kara talih, baht, kısmetsizlik gibi kalıp yargılar,*

*Gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması sonucunda yaşanan iş kazalarının kaderle olumsuz bir şekilde ilişkilendirilerek bireysel ve toplumsal sorumluluğunun göz ardı edilmesi gibi yanlış anlayışlar eleştirel bir bakışla ele alınır.*

8.1.5. Hz. Musa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır.

*Hz. Harun'dan (a.s.) kısaca bahsedilir. Kazanım, A'râf, Tâhâ ve Kasas surelerindeki ilgili ayetler kapsamında öğrencinin düzeyi dikkate alınarak ele alınır.*

8.1.6. Ayet el-Kürsi'yi okur, anlamını söyler.

*Ayet el-Kürsi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir, ayette verilen mesajlara ve ayetin nerelerde okunduğuna değinilir.*<sup>101</sup>

İlköğretim 8. Sınıf müfredatı incelendiğinde ilk ünite kader ve kaza inancı ünitesine yer verilmektedir. Bu ünite, inanç esasları bağlamında münferit bir ünite olarak değerlendirilebilmektedir. Öğrenciler, kader inancından yola çıkarak insanın ilmi, iradesi ve sorumluluğu ile kader arasındaki ilişkiyi kurma becerisi kazanırlar. Bu kazanım, insanın iradeli bir varlık olduğunu vurgular ve özdenetim konusunda farkındalık oluşturarak öğrencilere katkı sağlar. Kader inancı ile ilgili toplumumuzda yanlış algı ve bilgiler öğrencileri de etkileyecektir. Buna kader mahkumu, alın yazısı gibi tanımlar insanın sorumluluğunu ve iradesini yok sayan ifadeler oldukları için örnektir. Bu nedenle Allah'ın gücü ve iradesi ile insanın sorumluluğu, aklını ve iradesini kullanma biçimi çokça vurgulanmalıdır. Üniteye yer alan Ayet el- Kürsi soyut

<sup>101</sup> "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı".

düşünce biçimine geçen öğrencilerin Tanrı tasavvurlarına dair bilgilerini arttırmaya yöneliktir. Bu ayetlerde Allah'ın gücü, kudreti, ilmi gibi genel sıfat ve özellikleri vurgulanır.

### 2.3. Din Derslerinin Tanrı Tasavvufu ve İnanç Esaslarına Etkisi

Çocuklarda tanrı tasavvurunu onun ebeveynleri ile kurduğu ilişkiler, çevresiyle oluşturduğu etkileşim, konu ile ilgili elde ettiği bilgiler etkiler. Ayrıca ibadet, dua gibi dini konularla ilgili çevresindeki görüşler ve bireysel tecrübesi de etkilidir.<sup>102</sup> Piaget, çocukların kendilerine özel bir zihinsel işleyiş ve bakış açılarına sahip olduğunu savunur. Biyolojik gelişim ile birlikte çocukların olayları açıklama ve anlamlandırma süreçlerinin de geliştiğini söyler.

Küçük yaşta edinilen bilgiler insana hayatı boyunca etki eder. Dini bilgiler doğru ve anlaşılır bir şekilde, uzmanı tarafından verilirse kalıcılığı artar. Ayrıca sevdirici bir tarzda sunulan bilgi unutulmadığı gibi kişiye derin bir şekilde etki eder.<sup>103</sup>

Din derslerinin, öğrencilere genellikle toplumun Tanrı tasavvuru ve inanç esasları gibi temel konuları öğretmeyi amaçlayan bir rolü vardır. Bu dersler, öğrencilere belirli bir dinin inanç sistemini anlama, içselleştirme ve bu değerleri yaşama becerisi kazandırmayı hedefler. Tanrı tasavvuru, teoloji ve etik gibi konular, din derslerinin odak noktalarını oluşturabilir. Bu dersler, öğrencilere sadece belli bir dini anlama fırsatı sunmakla kalmaz, aynı zamanda farklı dinlere ve kültürlere saygı gösterme, hoşgörü ve çok kültürlülük konularında da anlayış geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Çağımızda bilgiye erişim oldukça kolaylaşmıştır. Araştırmaya dayalı olmayan birçok bilgi sosyal medyadan duyulup öğrenilmektedir. Ancak doğru ve kaynaklara dayalı bilginin etkili bir şekilde sunulması yanlış öğrenmelerin önüne geçebilir.

Belirtilen ünitelerdeki kazanımlara göre, 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi din ve Allah ile ilgili kavramları sezdirme kademesidir. 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin “Allah İnancı” ünitesinde öğrenciler, evrendeki düzeni gözlemleyerek Yaratıcının varlığını kavrar, Allah'ın her şeyi yarattığının farkına varır ve onun eşi veya benzeri olmadığını anlar. Ayrıca Allah'ın her şeyi işittiği, bildiği, gördüğü

<sup>102</sup> Celal Çayır, “Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV/2 (2013), 25-60.

<sup>103</sup> Kazan 4. Ve 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi, 2

ve her an bireyin yanında olduğu bilincine vararak karşılıksız iyi işler yapma isteği geliştirir, sorumluluk duygusu verir.

6.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin “Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç” ünitesinde öğrenciler, Allah'ın insanlara neden vahiy gönderdiğini temellendirir. Teknolojinin hızla gelişmesine, yaşam koşullarının iyileşmesine rağmen insanın anlam arayışında vahye ve peygambere ihtiyaç duyacağına bu üniteye yer verilir.

7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin “Melek ve Ahiret İnanç” ünitesinde öğrenciler meleklerin özelliklerini ve görevlerini belirterek bu alemde yalnız olmadıklarını öğrenirler. Ahiret, kıyamet, yeniden dirilme gibi kavramlar ünite içinde öğrenilip açıklanır. Bu inançların bireyin hayatını anlamlandırmasına katkı sağlayarak onun iyi davranışlarda bulunmasına ve kötü davranışlardan kaçınmasını sağlar. Dünya hayatının bir sonu olduğunu bilmek öğrencilerin faydalı işler yapma konusunda duyarlılık kazanmasını sağlayabilir.

8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Kaza ve kader inancının yer aldığı ünitedir. Kaza, kader, ömür, ecel gibi birçok kavram, hayatı anlamlandırmaya çalışan öğrencilere fayda sağlar. Çünkü küresel salgınlar, savaşlar, doğal afetler gibi öğrencinin ilgisini çekmeye başlayan birçok konunun dini alandaki karşılığı bu ünite kapsamındaki kavramlarla ilgilidir.

#### **2.4. Görüş ve Öneriler**

Çocuklara Tanrı tasavvuru ve inanç esasları öğretirken, onların zihinsel ve duygusal dünyalarına hitap eden bir öğretim yöntemi benimsemek önemlidir. Özellikle 4. sınıftaki öğrencilerin dinin hayatlarının birçok alanında yer aldığı sezdirildiği kademedir. Bu sınıf düzeyinde Tanrının çok seven, güven veren, koruyan, dualarda anılan yönü daha fazla ön plana çıkarılmalıdır. Bu amaçla Allah'ın güzel isim ve sıfatlarını vurgulanabilir. Vedūd (çok seven ve çok sevilen), Mü'min (güven veren, koruyan), Mucīb (duaları kabul eden), Adl (adaletli), Vekīl (kendisine güvenenlerin işlerini yoluna koyan), Veliyy (kullarına dost), Tevvāb (günahları bağışlayan), ‘Afuvv (affetmeyi çok seven, çok affedici), Ğaffār (hataları örten) gibi isimler öğrencilere sunulabilir. Böylece sadece Kutsal Tanrı algısı değil çocukların duygu dünyalarına hitap eden Tanrı algısı oluşturulabilir.



Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. sınıf öğretim programının incelenmesi sonucunda, Allah inancına ve tanımına yönelik bir ünite olduğu ancak daha çok Allah'ın uluhiyeti üzerine odaklandığı görülmüştür. Bu ünite, çocukların duygu dünyalarına hitap edecek alanlara daha fazla vurgu yapmak için revize edilebilir. Programın açıklama kısmında öğrencilerin hazır bulunuş düzeyleri dikkate alınmış olsa da, bu ünitenin daha çok tek yönlü bir sevgiyi vurguladığı ve Kutsal Tanrı Algısı üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Kazanımlar öğrencilerin Allah'a olan duygusal bağlarını güçlendirmeye ve daha kapsamlı bir Tanrı tasavvuruna katkı sağlamaya yönelik olmalıdır.

Müfredatta Allah'ın “çok seven, çok sevilen ve sevmeye en layık olan” sıfatına yeterince vurgu yapılmamıştır. Çocukların Allah'tan duydukları korkunun saygı ve sevgi içeren bir korku olduğu göz önüne alınarak, tanrı tasavvuru ve inanç esasları bağlamında Allah'ın sevgi ve saygı kaynaklarının beslenmesine yönelik daha hassas bir stratejinin belirlenmesi önerilmektedir. Müfredatta inanç esasları açısından af dileme, şükretme, yardımlaşma ve dua gibi kavramlar zorunluluk gibi sunulmuştur. Allah'ın bu konulardaki talebinin zorunluluktan önce çocukları çok seven, bağışlamayı arzu eden yönü ön plana çıkarılmalıdır. Allah'ın kendisine dua edilmesini ve şükredilmesini istediği vurgulanıp hata yapanın af dileyince bağışlanacağı daha çok anlatılmalıdır.

İlköğretim müfredatındaki tanrı tasavvuru ve inanç esaslarının öğretimine yönelik önerilerde bulunmak gerektiğinde yaş grubuna uygun dil kullanıma ağırlık verilmesi gerektiğinden bahsetmek mümkün olacaktır. İnanç esaslarının her bir sınıf düzeyine uygun olacak şekilde müfredata yerleştirildiği gözlenmiştir. Yalnız bir önceki inanç esasının hatırlatılıp, öğrenme eksikliklerinin giderilip sonraki inanç basamağına geçilmesi önemlidir.

Müfredatın uygulanmasında en büyük etken ders öğretmenidir. Kazanımlarla sınırları çizilen müfredatın etkili, kalıcı bir şekilde öğretimi öğretmenin yetkinliği ile ilgilidir. Müfredatın çağımızın gereklerine uygun ve güncel hayatta karşılaşılan sorunlara cevap verebilecek bir içeriğe sahip olması önemlidir. Bu nedenle uzmanların görüşleri ve paydaşların fikri alınarak yeni müfredat programlarının oluşturulması, bunlar için zengin ve canlı içeriklere sahip ders materyallerinin hazırlanması gereklidir. Özellikle ders kitapları müfredatın öğrenciye ulaşan hali olduğu için özenle

hazırlanmalıdır. Kitapların görselleri canlı ve yeterli düzeyde sunulmalı, anlatım öğrencilerin düzeyine uygun olmalıdır. Eğitimde teknolojik olanaklardan yararlanılması, dijital hikayeler ve animasyonlar aracılığı ile etkili öğrenim yolunu açacak bir etken olarak görülmektedir. İletişim çağında eğitimde teknolojiden faydalanmak çok önemlidir. Kazanımların kalıcı hale gelmesi ve öğrencilerin katılımını arttırmak için etkileşimli, eğlenceli içeriğe sahip etkinlikler kullanılması önemlidir.

## SONUÇ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ilköğretim müfredatının Tanrı tasavvuru ve inanç esasları açısından yapılan genel incelemesinde, antropomorfik Tanrı algısına yakın ifadelerin insana benzemeyen/kutsal Tanrı algısına yakın ifadelerine nazaran daha çok yer aldığı görülmektedir. Müfredat seven, yakın olan, olumlu Tanrı algısına yakın bir içeriğe sahiptir. Tüm yarattıklarına merhamet eden, kendisine inanıp iyi işler yapanlara ödülleri veren, duaları duyup karşılık veren bir yaratıcı anlatılır. Genel olarak, ilköğretim öğrencilerinin yaş grubuna uygun bir model olarak değerlendirilen antropomorfik Tanrı algısına programda daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülse de Türkiye'deki araştırmalarda bu yaş dönemi çocuklarının soyut, insana benzemeyen/kutsal Tanrı algısını kavrama yeteneğinin olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'deki çocukların antropomorfik Tanrı algısını Batı'daki benzer çalışmalara göre daha düşük düzeyde benimsediğini ve bunun Hristiyan kültüründeki somut sembollerin daha yoğun kullanımına bağlı olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ilköğretim müfredatındaki Allah'ı tanımlamak için kullanılan ifadelerin genel olarak bu yaş dönemi çocuklarının bilişsel gelişimine uygun olduğu değerlendirilebilir. Yalnız bilişsel olarak soyut düşünme yeteneğini tam olarak kazanamayan öğrencilerin müfredatın bilgi kısmını öğrenseler de bir anne babası olmayan, her şeyi görüp bilen tanrıya dair sorularının tam olarak cevaplanamadığı gözlenmektedir.

İlköğretim müfredatındaki inanç esasları konusu ise, genellikle öğrencilere temel dini bilgileri, ahlaki değerleri ve toplumsal sorumlulukları öğretmeye odaklanmaktadır. Söz konusu inanç esasları genellikle çocukların bilişsel ve duygusal gelişimine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Fakat müfredatın çağımıza hitap edebilecek daha dinamik bir içeriğe sahip olması gerekmektedir. İnanç esaslarına dair kavramlar konusunda teorik bilgilerin öğrencilere belirlenen sınırlılıklara bağlı kalınarak sunulduğu fakat her bir inanç esasının öğrencileri üst bilişsel gelişimde yer alan analiz, sentez basamaklarına yönlendiremediği görülmektedir. Öğrenci derste edindiği bilginin sosyal medya veya arkadaş çevresinden duyduğu bilgi yanında çok yetersiz kaldığını, ezber kalıpların hayatındaki birçok soruya cevap veremediğini düşünebilmektedir. İnanç esaslarının öğrencileri bilgi yoğunluğu içinde boğmadan içselleştirebilecekleri bir içeriğin üretilmesi yerinde olacaktır.

## KAYNAKÇA

- Abdüllatif, Ahmet b., *Muhtasar Sahih Buhârî*, (Dar en'Nafaes Yayınları, Beyrut 2003), 34.
- Köylü, Mustafa. Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 45, 2004): 146.
- Yıldız, Murat. Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları,2007),
- Karaca, Faruk Dini Gelişim Teorileri. (İstanbul, Dem Yayınları, 2007), 53.
- Öcal, Mustafa (2004). Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(2), 59-80.
- Kerim. Yavuz. (1982). Din psikolojisinin araştırma alanları. Atatürk İlahiyat Fakültesi Dergisi, (5). 92.
- Yavuzer, Haluk (2001). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ulçay, H.Sümeyye (2011). İlköğretim Çağı Çocuk Resimlerinde Cennet ve Cehennem Tasavvuru. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Münire Erden - Yasemin Akman, Gelişim ve Öğrenme (Ankara: Arkadas, 2004).
- Altıkulaç, Tayyar, *Yüce Kitabımız Hz. Kur'an*, (TDV Yayınları, Ankara 1986), 10.
- Ar, Mehmet, "İbrahîmî Geleneklerde Tevhid ve Vahdet". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, (2017). 5-18.
- Arı, Ramazan, *Gelişim ve Öğrenme*. (Nobel Yayınları, 2005).
- Ay, Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*. (Timaş Yayınları, 2012).
- Aydın, Ahmet Rıfat, "Tanrı algısına Jungçu bir bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, (2010), 53-61.
- Aydın, Mehmet, "Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefi Bir Tahlil". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1983). 25-44.
- Aydın, Mehmet S "Din" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 9/339-341 ANKARA:TDV Yayınları, 1994
- Aydın, Murat, *Din Fenomeni*. (Konya: Tekin Kitabevi. 1993).
- Aydınbaş, Metin. *Hristiyanlıkta Tevhitten Teslise*. (Ankara: Lazer Yayınları, 2016).
- Ayten, Ali ve Ali Köse, *Din Psikolojisi*. (İstanbul: Timaş Yayınları. 2015), 110.

- Bacanlı, Hasan, “Tanrı ve Peygamber Kavramları: Selçuk Üniversitesi’nde Bir Araştırma”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, (1995). 155-163.
- Bayraktar, Murat, *Bir Hristiyan Dogması Teslis*. (Ankara: Ankara Okulu, 2007).
- Beit-Hallahmi, Benjamin ve Michael Argyle, “God as a Father-Projection: The Theory and The Evidence”. *British Journal of Medical Psychology*, Sayı: 48, (1975), 71-75.
- Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*. (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014).
- Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, (Akçağ Yayıncılık, İstanbul 1995), 50.
- Ceylan, Ummahan Esra, *Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi*, (Ankara Üniversitesi, Doktora, 2018).
- Clark, Walter Houston, *The Psychology of Religion: An Introduction to Religious Experience and Behavior*. (Totonto: Macmillan, 1969).
- Corveleyn, Jozef, ve Patrick Luyten, Psychodynamic Psychologies and Religion. R. F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.), *Handbook of The Psychology of Religion and Spirituality* İçinde. (New York: Guilford Press. 2005), 80
- Cox, James, *Kutsal İfade Etmek: Din Fenomenolojisine Giriş*. F. Aydın, Çev. (İstanbul: İz Yayıncılık. 2004).
- Çavuş, Emre. *İslam Geleneğinde Tanrı Tasavvurları*. Eskiye, Sayı: 19, (2010). 55-61.
- Çayır, Celal, “Çocuklarda tanrı tasavvuru üzerine bir araştırma”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 2, (2013), 25-60.
- Çelebi, İlyas, *İslam’ın İnanç Esasları*, (İSAM Yayınları, İstanbul 2009), 88.
- Daniel, Charles Batson vd., *Din ve Birey Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım*. A. Kuşat ve A. Taştan, Çev. (Kayseri: Kimlik Yayınları. 2017), 5.
- Durkheim, Emile, *The Elemantary Forms of Religious Life*. K. E. Fields, Çev. (New York: The Free Press. 1995), 60-62.
- Erdem, Hüsameddin, *Ahlak Felsefesi*, (HÜ-ER Yayınları, Konya 2005), 134
- Eryiğit, Bader, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’ın Putperestliğe Bakışı (*Kutsal Kitaplar Açısından Bir Değerlendirme*). (Ankara: Ankara Üniversitesi Doktor, 2008).
- Fowler, James William, *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest For Meaning*. (San Francisco: Harper and Row. 1981), 25

- Fromm, Erich, *Psychoanalysis and Religion*. New Haven, (London: Yale University Press. 1950).
- Güler, Özer. “Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması”. *AÜİFD*, s. 48, c. 1, (2007), 123-133.
- Güler, Özlem, “Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması”. *AÜİFD*, 48, 1, (2007), 123-133.
- Gündüz, Şamil, *İslam. Yaşayan Dünya Dinleri İçinde*. (Ankara: TDV Yayınları, 2007).
- Harman, Ömer Ferhat. “Vahiy Geleneği İçinde İslâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, 1-2. (Ankara: TDV Yayınları, 2001).
- İnceoğlu, Metin, *Tutum algı iletişimi*. (İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 2010), 20-21.
- James, William, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. E. Taylor ve M. James, Çev. (Abingdon, Oxon, Usa: Taylor and Francis. 2002). 52.
- Karan, Emine, *4. Ve 5. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Allah İnancının Öğretimi* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2003, 12-13
- Karaca, Faruk, *Dinî Gelişim Psikolojisi*. (Trabzon: Eser ofset Matbaacılık, 2016), 21
- Karaca, Ferhat, *Din Psikolojisi*. (Trabzon: Eser ofset Matbaacılık, 2015).
- Karadaş, Cağfer, “İslam İnanç Sisteminde Âhiretin Anlamı ve Yeri”, *İslamda Âhiret İnancı: İlahiyat Fakülteleri Eğitim Öğretim Koordinasyon Toplantısı*, (Sivas İlahiyat Eğitimini Geliştirme ve Destekleme Derneği Sivas Yayınları, Sivas 2007), 63.
- Karagöz, İsmail vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (DİB Yayınları, Ankara 2006), 315.
- Karaman, Fikret, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, (DİB Yayınları, Ankara 2007), 115.
- Kısa, Ceyhun. *Nesne İlişkileri ve Tanrı Tasavvuru*. (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013).
- Kısa, Cihad, *Filozofların, teologların ve psikanalistlerin tanrısı: tanrı kavramı ve tanrı tasavvuru*. *Turkish Studies*, 10, 10, (2015), 639-654.
- Koç, Ayşe, *Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru, Benlik Algısı ve Öfke Yaşantısı*. (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011).
- Kuşat, Ali, “Bilişsel Gelişim Açısından Din-Fıtrat İlişkisi”. *ERUIFD*, 2, 15, (2012). 35-53.

- Leuba, James Henry, *A Psychological Study of Religion: Its Origin, Function, and Future*. (New York: The Maccillan Company. 1912), 3-54.
- Malkoç, Murat, Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), (2019). 252-268.
- Martin, Dean, God and Objects: “Beginning with Existence”. *International Journal For The Philosophy of Religion*, Sayı 41, (1997), 1-11.
- Marulcu, Hasan, *İslam Kelamı Açısından Hristiyan Tanrı Tasavvuru*. (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora, 2008).
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Tanrıyı tasavvur etmek*. (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 40-43.
- Özbaydar, Belma, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. (İstanbul: Baha Matbaası, 1970), 7
- Özer, Çetin, “Erich Fromm’da Tanrı tasavvuru”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18, 3, (2018), 75-98.
- Paloutzian, Raymond Frank, “Psychology of Religion In Global Perspective: Logic, Approach, Concepts”. *The International Journal For The Psychology of Religion*, 27-1, (2017), 1–13.
- Peker, Hüseyin, *Din psikolojisi*. (Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000), 33.
- Piaget, Jean, *Çocuğun Gözüyle Dünya*. (Dost Yayınları 2005).
- Schultz, Duane ve Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*. Y. Aslay, Çev. (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016), 80.
- Seyhan, Beyazıt Yaşar, “Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru ve psikolojik iyi olma hali arasındaki ilişkiler”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 1, (2014), 65-97.
- Spilka, Bernard vd., “A General Attribution Theory Fort He Psychology of Religion”. *Journal For The Scientific Study of Religion*, 14-1, (1985), 1-20.
- Şahin, Ahmet. “Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: Mcintosh’un ‘Bilişsel Bir Şema Olarak Din Teorisi Örneği’”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 23, (2007), 35-50.
- Şentürk, Habil, “İletişim Psikolojisi Açısından İslam’ın Bazı Ahlakî Davranış ve Değerlerinin Analizi”. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17(4), (2006), 575-581.

- Taş, Kenan, “Dindarlığa Etki Eden Faktörler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, (2004), 63-83.
- Taşdemir, Taner, “Yahudilik’te Seçilmişlik Psikolojisi”. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 3, 2, (2013), 103-114.
- TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr> (2023, Aralık 10)
- “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı”. Erişim 13 Kasım 2023. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>
- Topaloğlu, Bayram. *Allah İnancı*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, (Ankara: TDV Yayınları, 2006).
- Tümer, Gani. *Dinler Tarihi*. (Ankara: Ocak Yayınları, 1993).
- Türker, Rümeyza Nur, *Savaş mağduru sığınmacı çocuklarda hayat ve tanrı algısı “7-12 yaş arası Suriyeli çocuklar”.*, (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019).
- Vanderploeg, Rodney, “Imago Dei as foundational to psychotherapy: Integration versus segregation”. *Journal of Psychology and Theology*, (1981), 299-304.
- Vergote, Antoine, *Din, İnanç ve İnançsızlık*. V. Uysal, Çev. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 1999), 15.
- Winston, Robert, *Tanrının Öyküsü Tanrı Mı İnsanı, İnsan Mı Tanrıyı Yarattı?* (Ankara: Say Yayınları. 2005), 44.
- Wulf, David. *Psychology of Religion: Classic and Contemporary*. (John Wiley & Sons.1997).
- Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko Sosyal Uyum ve Dindarlık*. (Adana: Karahan Yayınevi, 2013). 90-99.
- Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. (Boğaziçi Yayınları, 2012).
- Yavuz, Kerim, *Din Psikolojisinin Araştırma Alanları*. 5. sayı (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 87-108.
- Yıldırım, Hüseyin. *Yahudilik ve Hristiyanlık’ta Tanrı İsim ve Sıfatları*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1996).